

tur in fine lib. *Different. veteris ac novi Testamenti*. Hos secuti sunt Dionysius Carthusianus, Cardinalis Cajetanus, qui duobus suis Rabbini in Testamento veteri, ac Erasmo in novo plus æquo confidens, novam eorum versionem edit et snopse ingenio nove explicat, a Vulgata et Patribus sæpe discedens. Item Franciscus Titelmannus, vir eruditus et religiosus, Joannes Ferus, Gerardus Moringus, Hieronymus Osorius, Joannes

Campensis, Isidorus Clarius, Franciscus Vatabius, ac e Societate nostra Joannes Lorinus breviter, sed accurate; et Joannes Pineda, qui uti fusissime, ita plenissime Ecclesiasten explavit. Ego ex omnibus hisce succum exprimam, mellilegium faciam, illudque methodice, paucis clare more meo lectori hauriendum propinabam; ac non pauca ex meipso addam, quæ æterna Patris sapientia mihi suggerere dignabitur.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Præponit thema libri: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, illudque probat primo, ex verum omnium circulatione: omnia enim, cæcum sol, spiritus, flumina in orbem eunt et abeunt; quare nihil sub sole novum. Secundo, vers. 12, ex scientiis, et studio sciendi, in quo magna elucet vanitas; quia qui addit scientiam, addit et laborem et dolorem.

1. Verba Ecclesiastæ, filii David, regis Jerusalem. 2. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastæ: vanitas vanitatum, et omnia vanitas. 3. Quid habet amplius homo de universo labore suo, quo laborat sub sole? 4. Generatio præterit, et generatio advenit: terra autem in æternum stat. 5. Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur: ibique renascens, 6. gyrat per meridiem, et flectitur ad aquilonem: lustrans universa in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur. 7. Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat: ad locum, unde exeunt, flumina revertuntur ut iterum fluant. 8. Cunctæ res difficiles: non potest eas homo explicare sermone. Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur. 9. Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est: quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. 10. Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est: jam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos. 11. Non est priorum memoria: sed nec eorum quidem, quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in novissimo. 12. Ego Ecclesiastæ fui rex Israel in Jerusalem, 13. et proposui in animo meo quærere et investigare sapienter de omnibus, quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea. 14. Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus. 15. Perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus. 16. Locutus sum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, et præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem: et mens mea contempta est multa sapienter, et didici. 17. Dedi que cor meum ut scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque et stultitiam: et agnovi quod in his quoque esset labor, et afflictio spiritus: 18. eo quod in multa sapientia, multa sit indignatio: et qui addit scientiam, addit et laborem.

1. VERBA ECCLESIASTÆ, FILII DAVID, REGIS JERUSALEM. — « Ecclesiastæ, » id est Salomonis. Patet ex ipso verborum tenore et sententia, hunc non tam esse libri titulum, ut censere S. Gregorius Nyssenus, *hom. 1*, Hugo Victorinus et Hugo Cardinalis, Dionysius et alii, quam ipsum libri exordium. Hic enim liber incipit, hinc ad marginem notatur primus primi capitis versus. Ideo

famen desumptus est libri titulus et nomenclatura, ut vocetur Ecclesiastæ, quod nomen stolidè improbat Lutherus in *Collog. Conviv.*, dicens hunc librum non esse Ecclesiasten, sed *Politica* vel *Œconomica* Salomonis nuncupandum: qua in re toti Ecclesiæ Patribusque omnibus, qui eum Ecclesiasten vocaverunt, contradiçit, eosque inscitie arroganti supercilio coarguit.

VERBA. — Verbum dicitur a *erberatu*, quod verberato lingua intra palatum aere, omnis oratio proferatur, ait P. Consentius et S. Augustinus. Varro vero verbum a veritate deducit, quasi *verum*: quod verum nos loqui oporteat. Talia sunt verba S. Scripturæ, sive verba Dei, puta oracula verissima, gravissima, saluberrima. Unde Abenezra: « Verba Ecclesiastæ, » hoc est, inquit, non vulgaria, sed ex corde ad animum ascendentia, utpote quæ vanitatem a veritate discernant, viamque ad veram felicitatem digito ad fontem intento omnibus palam demonstrant.

ECCLESIASTÆ. — Hebraice קהלת *Cohelèth*, id est congregatoris, collectoris, concionatoris. Radix enim קהל *kahal* significat congregare cætum, et ad eum verba facere. Unde קהלה *kehilla* vocatur congregatio, cætus, ecclesia, concio. Concio enim tam cætum populi, quam orationem ad populum significat.

Quæres primo, cur Salomon hic hebraice vocetur *Cohelèth*, græce indeque latine Ecclesiastæ? Respondet primo, Jacobus Christophol. Præfation. in *Cant.*, eum vocari *Cohelèth*, id est collectorem, quod gnomas et sèlle dicta Davidis patris sui, cæterarumque Patriarchorum et Prophetarum hoc libro coacervavit, et in unum collegerit. Verum hoc parum est probabile. Salomon enim cum esset sapientissimus mortalium, non eguit aliunde corradere sapientiam, qua ipse a Deo donatus et repletus erat: suam ergo hic promittit, et non alienam.

Secundo, Cajetanus censet Salomonem dici *Cohelèth*, id est collectorem, quod omnes vanitatis mundi modos et species hoc libro collegerit, easque ad vivum oculis subjecerit, atque, ut addit Arias Montanus, quod enumerans singulas res mundi, mox subjecit ciphram 0, dicens iteransque: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » Ciphra enim 0, si sola ponatur, esto multiplicetur, nil valet, nullumque indicat numerum, ideoque vanitatis et nihil est index et nota. Verum hoc arctius et frigidius est.

Tertio, alii, eo quod, inquit, anima Salomonis (*Cohelèth* enim est femininum) cunctas in se scientias congregasset, vel potius Deus congregatas, et in unum collectas in Salomonis sinum effudisset. Aut, ut Nyssenus, quod Ecclesiastæ colligat omnia quæ ad probam Ecclesiæ pertinent administrationem, hoc est, per quæ quis probe et ex virtute vitam insititatur. Aut, ut David de Pomis, quod universas philosophorum de summo bono, in quo sicut est felicitas, sententias (quas Varro, lib. *de Finibus*, ducentas enumerat) summamque perstringat et confuset. Aut, ut alii, quod universas voluptates rerum omnium, quas expertus est, congreget, earumque vanitatem ostendat.

Quarto, melius alii censent Salomonem dici Ecclesiastem, quod ex confuso hominum cætu et tumultuante turba fecerit ecclesiam ordinatam, palam et piam concionando et persuadendo ei,

ut relicti vanis spebus et rebus amet et colat Deum verum. Ita S. Gregorius, *IV Dialog.* cap. iv: « Hic liber, inquit, concionator dicitur. In concione vero sententia proponitur, per quam tu multo sæpe turbæ sententia comprimitur. Sed concionator verax quasi extensa manu tumultus omnium sedat, eosque ad unam sententiam revocat, cum in ejusdem libri termino ait: Finem loquendi pariter omnes audiamus: Deum time, et mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo. »

Quocirca Salomon hic representat Christum, qui cum verus Ecclesiastæ Ecclesiam sanctam formavit, insituit, docuit tam verbum quam exemplo. Ita Nyssenus et Olympiodorus: « Ecclesiastæ, inquit, vocatus est, tanquam cunctos mortales in Ecclesiæ cætum vocans, et in concordiam necens. »

Quinto et genuine, Salomon dicitur *Cohelèth* et *Ecclesiastæ*, id est congregator et concionator, quod populi cætum convocans, ad illum concionatus sit de vanitate rerum mundanarum, deque veritate virtutis et timoris Dei. Ita S. Athanasius in *Synopsi*, Salomus, S. Gregorius, lib. *IV Dialog.* cap. iv, Bonaventura et alii; quoque eandem concionem scriptis mandans, ad universam Ecclesiam sæculorum omnium transmissit. Omnis enim ecclesia et respública omni ævo et sæculo sua habuit comitia, suos populi cætus, suas conciones, in quibus principes, senatores vel oratores perorabant de his quæ ad rempublicam vel ad civium certorum causas litesque spectabant. Ita fecere Græci; Athenienses sub Solone, qui universa a se statuta permisit concionis arbitrio; Spartani sub Lyeurgo; Romani sub Romulo, et magis sub Consulibus: Hebræi sub Mose, Josue, Davide, Salomone et cæteris.

Porro cathedra, ex qua Salomon concionabatur, erat solium regale, quod ipse ad hanc rem extruxit, *III Reg.* vii, 7: « Porticum quoque solii, inquit, in qua tribunal est, fecit Salomon, et texit lignis cedrinis a pavimento usque ad summitatem. » Similis concio Salomonis ad populum in dedicatione templi ab eo edificati recensetur *III Reg.* vii, 14. Audi S. Athanasium: « Ecclesiastæ, ait, vocatus est, quia ad populum ipse concionatus est, et que spiritus sunt, locutus; » et, ut Thaumaturgus, « quia his verbis universam Dei Ecclesiam affatur. »

Sic Moses legislator et dux Israelis crebro concionatus est ad populum, cum ei legem Dei promulgaret et inculcavit, ut patet *Exod.* cap. xx et seq. Imo Deuteronomium non est aliud quam ardens et contenta concio, qua Moses moriturus Israelæ ad studium legis cultumque Dei adhortatur. Similem eandem de re concionem ad populum habuit successor Moses Josue, jam moriturus, cap. ult. et *Joh.* cap. xxix; Samuel, *I Reg.* xii, 7; Mahathias, *I Machab.* ii, 49; ac David, *Psal.* xlviii, 2: « Audite, ait, hæc, omnes gentes: auribus percipite omnes, qui habitatis orbem, etc. Os

Salomona
enunciat
Ecclesiastæ?
Resp.
Primo.

Print.
pos. exam.
concionator.

meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam. » Similis conio Davidis est *Psalm. lxxvii. 1.* Sic fecit et Ezechias mittens praetores per totum Israel, ut cum ad Dei cultum et Pascha solemne reducerent, *II Paral. xxx. 1.* imo ipsemet rex ad ipsos sacerdotes et levitas conionatus est, exhortando eos ad purgationem templi et legis zelum, *II Paralip. xxix. 5.* Ezechiam avum suo zelo et conione imitatus est Josias rex, *IV Reg. xxiii. 1.* et *II Paral. xxxiv. 31.* : « Stans, ait, in tribunalis suo, perussit foedus inter Israel et Deum. Similem exhortationem ad Patres concilii Niceni habuit Constantinus Magnus, uti refert Eusebius in ejus Vita; ac Theodosius per litteras ad Patres concilii Ephesini; Carolus Magnus ad Saxones, etc.; ac avorum memoria Iagello Poloniae rex, qui Lithuanos ingenti zelo conionando, et praemis invitando ab idolorum culta ad Christi fidem convertit anno Domini 1387; ex quo deinceps prognati reges Poloniae, ac nominatim modernus Sigismundus III, aviti regni aequae ac pietatis haeres, Jagellonides cognominatur. Ita Cromerus, lib. XV.

Talis ergo Ecclesiastes fuit rex Salomon: sapientie enim ejus fama exciti, certatim ad eum docentem ex toto orbe confluebant nationes et principes, ac inter eos regina Saba, *III Reg. iv.* Igitur non ad solos Judaeos, sed ad totam ecclesiam, id est, ad eorum vel conionem ex cunctis mortalibus contractam hic conionatur, docetque in quo sita sit vera sapientia, scilicet in rerum vanarum contemptu, ac veritatis verique Dei cultu studio, ut ab amore caducorum eos abducat, et ad desiderium eternorum transferat. Quocirca, et notat Titelmanus, Salomon hic veri conionatoris munia strenue obit, dum statim a principio thema proponit: « Vanitas vanitatum, » etc., id ipsum subinde repetens et inculcans in sermonis progressu, et circa illud pertexens totum sermonem; et quamvis (quod peritus conionator facit) digredietur nonnunquam ad alia, eodem tamen recurrit, diligenter ac particulatim demonstrans veritatem primae propositionis, quam sic plene probat, ut conclusionem ad extremum et clausulam reponat. Praeterea falsa, quae obstant argumento proposito, refellit, veritatem confirmat, damnat vitia, virtutes laudat, praedicat, demum instat opportune, importune, arguit, obsecrat, increpat, prout Ephesimium Ecclesiasten Timotheum Paulus ut faciat obtestatur, *II Timoth. iv. 2.*

Queres *secundo*, cur Salomon hebraice vocetur *Coheleth* feminine? Est enim *Coheleth* Benoni, id est participium activum femininum in conjugatione *Cal*, significans *congregatricem* vel *concionatricem*. Respondent *Lexic. Novantes*, ut Avenarius et Forsterus in *Lex. Hebr.*, *Coheleth* vocari non Salomonem, sed Ecclesiam vel Synagoga; illam enim hic a Salomone concionantem induci. Sed errant: *Coheleth* enim esse nomen non Ecclesiae, sed Salomonis, patet ex eo quod sequitur: « Filii

David, regis Jerusalem; » unde clare veritatem Chaldaeus, verba *Coheleth*, ipse est Salomon. Ita S. Gregorius Thaumaturgus, S. Hieronymus, Nyssenus, Olympiodorus et caeteri omnes.

Dico ergo *primo*, *Coheleth* esse nomen masculinum, non femininum. Patet *primo*, quia est nomen Salomonis, qui vir est, non femina; *secundo*, quia toto hoc libro *Coheleth* tribuntur verba et epitheta masculina, non feminina, excepto uno loco cap. vii, 29: quem locum nonnulli suspiciant corruptum. Hinc sequitur *Coheleth* non esse hoc loco *Benoni*, id est participium femininum in *Cal*, sed esse *Toar*, id est nomen verbale masculinum; perinde ac apud Latinos hae voces: *doctus, eruditus, auditis, visus*, saepe non participia sunt, sed nomina. Ita consent Marinus, Mercerus et alii in *Lexicis*, et confirmant ex eo quod Hebreum קהל *Cahal* non sit usitatum in *Cal*, sed in *Niphal* et *Piel*. *Coheleth* ergo nequit esse Benoni *Cal*: nomen ergo sit oportet. Imo nonnulli suspiciant *Coheleth* dici quasi קהל קהל *Cohel et*, id est *collector* vel *ensor temporis*, eo quod Salomon tam sua quam aliorum aetatis tempora, et temporaria bona voluptatesque hoc libro metiatur, numeret et estimet, dicens omnia esse vana. Aut quasi קהל תלמוד *Cohel Talmud*, id est *collector doctrinae*, et ultima littera *Tau* valeat *Talmud*, ut Hebraei in abbreviatis per unam litteram initialem, totam dictionem significant.

Dico *secundo*: Nomen *Coheleth*, licet sit masculinum, habet tamen puncta, formam et terminationem femininam, puta *Benoni*, sive participii feminini in *Cal*. Ita consent omnes hebraice periti.

Porro causa hujus rei varia a variis affertur. *Primo*, multi afferunt hanc, quod Hebraei saepe permulcent nomen femininum cum masculino, et vice versa masculinum cum terminatione feminina, quando rei praestantiam et pulchritudinem denotare volunt, qualis est hinc conio Salomonis, quo proinde vocetur *Coheleth*, *q. d. concionatrix*, ob elegantiam sermonis. Solent enim Hebraei rebus eximie pulchris tribuere nomen femininum, quia imago et aesecla pulchritudinis, ejusque maxima illecebra est femina. Concionatrix ergo idem est quod pulcher et eximius concionator. Solent enim femine in dicendo esse disertae, gratiose, elegantes, patheticae, efflicae, ideoque viris persuadere quidquid volunt. Sic *Ps. lxxvii. 42*: « Dominus dabit verbum evangelizantibus, » hebr. est חמבסוטה *hambassoth*, id est evangelizatricibus feminine, quo significant excellensimos a Deo predicatorum constituendos. Et *Agg. i. 13*: « Nuntius Domini de nuntis Domini », hebr. est במלכות *bemalchot*, id est *demulatricibus Domini*. Vide ibi dicta, ac Riberman ibidem. Sic *Exodi xxii. 18*: « Maleficos (hebraice est *mecephsoth*, id est, *maleficas* feminine) non patieris vivere. » Similia sunt *II Reg. xii. 39*, in Hebraeo, et alibi.

Secundam dant alii, quod sapientia hic sit *Secunda*.

concionatrix, ac per os Salomonis conionatur, ut vis et energia concionis significetur, quasi ejus anima et forma sit ipsa sapientia. Haec enim hic facit quasi anima sapientissimi Salomonis. Simili modo Salomus, *Proverb. cap. ix. 1.* et *cap. vii. 1* et seq., et Ecclesiasticus, *cap. xxiv. 1* et seq., ipsam sapientiam loquentem et concionantem inducit ad majus et vincens pondus.

Tertiam dant alii, quod Salomon fuerit *Coheleth*, id est vir, sed desinens in feminam; cum virile suum robur, quod hic ostendit, inflexit ad amorem feminarum, factusque est effeminatus et quasi femina. Hoc enim fore praevidebat Spiritus Sanctus, ideoque ei nomen *Coheleth* indidit. Sic Isaias principes mulierosos Israelis vocat *mulieres*, *cap. iii. 12*: « Mulieres, inquit, dominatae sunt eis; » et *Nahum* cap. iii, 13: « Ecce populus tuus, mulieres in medio tui. » Sic Homerus, *Iliad. II*: « O pepones, inquit, mala probra Achive, non amplius Achivi. » Homerum de more secutus Virgilius, *IX Aeneid.*: « O vere Phrygiae, ait, neque enim Phryges. »

Quartam dant nonnulli, quod a matre Bethsabee haec didicerit Salomon. Haec enim eum puerum docebat fugere ventrem et Venereum velut vanitates, uti patet ex illo *Proverb. xxxi. 1*: « Visio, qua eruditum eum mater sua, etc. Non dederis mulieribus substantiam tuam, et divitias tuas ad delendos reges. Noli regibus, o Lammel, noli regibus dare vinum, » etc.

FILII DAVID, REGIS JERUSALEM. — Graeci habent, *regis Israel in Jerusalem*; sed perperam, ait S. Hieronymus. Notat S. Hieronymus tres Salomonis liberos, scilicet Proverbia, Ecclesiasten et Cantica, gradatim hominem ad perfectionem procedere: *primum* enim esse incipientium; *secundum*, proficientium; *tertium*, perfectorum. « Primi libri filius, ait S. Hieronymus, vocat Salomonem filium David, regem Israel; secundum, filium David, regem Jerusalem. In tertio non dicitur rex vel filius David, quia plurimi sunt rudēs, pauciores metropolitae, rari qui superna tantum desiderant; propter primos ac secundos paterna dignitas, regnique proprii auctoritas indicatur: perfecti, quia non timore eroditur discipulus, sed amore filius, proprium nomen sufficit, et aequalis magister est, et nescit se esse regem; qua etiam de causa observatum est, nullum toto Cantico libro Dei nomen exprimi ex his quae possunt timorem incutere, sed nomina omnia amoris. »

S. Ambrosius, *Prefat. in Lucam*, et lib. *De Isaac* cap. iv, quem sequitur Hugo de S. Victore, triplicem hunc statum et gradum adaptat tribus patriaribus, Abraham, Isaac et Jacob. *Primo* obediens fuit; *secundus* puteos fodit; *tertius* scalam, cui Deus innitebatur, ac per eam ascendentes et descendentes angelos vidit, *Genes. xxviii. 12*: Alii eadem accommodant tres prisci tabernaculi et templi partes, puta atrium, Sanctum, et

Sanctum sanctorum. Incipientes enim sunt in atrio paradisi, proficientes in Sancto, id est in ingressu ejusdem, perfecti sunt quasi in ipso caelo empyreo.

Consent Chaldaeii et alii nonnulli Salomonem scripsisse Ecclesiasten post schisma decem tribuum quod fecit Jeroboam, eorum se regem constituens, ideoque Salomonem se hae vocem regem Jerusalem, id est durum tribuum, non Israel; sed errant. Hoc enim schisma contigit post mortem Salomonis, sub Roboam ejus filio.

Vocat ergo se regem Jerusalem, *primo*, quia illa erat metropolis duodecim tribuum, ac proinde regni totius caput. Sic Nabuchodonosor a Jeremia vocatur rex Babylonis, id est monarchie Chaldaeorum, cujus caput erat Babylon. Et Sardanapalus vocatur rex Ninives, id est Assyriorum, quorum metropolis erat Ninive. *Secundo*, quia in Jerusalem erat academia, vigebatque studium sapientie, quam hic docet Salomon. *Tertio*, quia in eadem erat aula regia, in qua regnare solet luxus, avaritia, invidia, fastus, omnisque vitiorum et cupiditatum vanitas, a qua cives et aulicos suos hic avocat Salomon.

De etymo et splendore Jerusalem dixi *Hebr. vii. 1*; *Genes. xiv. 18*, et alibi. Vide et Josephum et Adrichomium in descriptione Jerusalem.

Mystice, Ecclesiastes est Christus, qui electis suis persuadens contemptum vanitatis mundi, et amorem caeli, est rex Hierosolymitarum, id est videndum et contemptum vanitatum Deum, ideoque pace fruentium. Jerusalem enim hebraice idem est quod visio pacis.

2. VANITAS VANITATUM, DIXIT ECCLESIASTES: VANITAS VANITATUM, ET OMNIA VANITAS. S. Augustinus, lib. *De Quant. animae*, cap. xxxiii, et *De Vera religione*, cap. xxi et xxxii, et alibi legit: *vanitas vanitatum*, id est vanitati servientium rebusque vanis inhabitantium. Hi enim sunt vanitates factae quae vanae, sicut ea quae dilexerunt, aut vanitatum, id est fallentium, et vana specie decipientium. « Vanitas, » ait S. Augustinus, est fallacia, et « vanitates » sunt falsi vel fallentes. Idem tamen S. Augustinus, lib. *I Retract.* cap. vi, ait quod, licet ista expositio vera sit, mendosa tamen sit lectio, cum juxta Graecum legendum sit: *vanitas vanitatum*. Chaldaeus, *vanitas vanitatum sanctorum* hoc: *vanitas vanitatum omne quod laboravi, omnia vanitas*. Aquila, Symmachus, Theodotus caeterique interpretes, ait S. Hieronymus, vertunt: *vanitas vanitatum*, id est, *vapor vaporum, et omnia vapor*; Syrus, *vanitas vanitatum, et omnis res invidias*; Arabicus, *vanitas vanitatum, universitas rerum vana*. Alii, *nihilum nihil, et omnia nihil*. Sic et Nyssenus. Gregorius Thaumaturgus metaphrasticè vertit, *quoniam inania sunt nulliusque pretii caetera hominum studia, simul ac negotia*. Anonymus, *vanitas vanitas, viles, erroneae, mendaces*. « Sublimis prorsus, ait S. Chrysostomus, serm. *Contra Concub.*, et oculis digna vox, quam Salomon ad se reversus, et quasi

ex umbrosa quadam abyso ad lumen veræ sapientie respicere valens, emisit tandem. » Idem, *Parænctica ad Eutropium*: « Hinc, inquit, versiculum, si sapient qui in potentia versantur, in parietibus omnibus, et in vestibus suis scriberent, in foro, in domo, in ingressibus; quoniam quidem multe sunt rerum facies, multe imagines falsæ, quæ decipiunt incautos, istud oportet quotidie salutare carmen, et in prandis, et in cœnis, et in conventu onumquemque proximo suo canere, et a proximo suo libenter audire: Quia vanitas vanitatum est, et omnia vanitas (1). »

Grammaticæ et etymologicæ vanitas est vacuitas, inanitas, levitas a qua res dicitur evanida, dum cito perit et evanescit. Audi Nonium Marcellum, lib. IV: « Vanum, inquit, leve, inane. Virgilius, *Georg.* lib. I: Sed illos expectata seges vanis elutit aristis. Vanum est mendax. Virgilius, *Æneid.* I: Ni frustra argurium vani docere parentes. Salustius, *Jugurthe Bello*: Mauri vanum genus. M. Tullius, *de Offic.* lib. I: Nihil enim proficiunt nisi admodum mentiantur, nec vero quidquam est turpium vanitate. Idem *Tuscul.* lib. III: Tum ita variis imbutur erroribus, ut vanitati veritas et opinioni confirmate natura ipsa cedat. Vanum, insidiosum, subdolum. Virgilius, *Æneid.* lib. II: Nec si me miserum fortuna Sinonem finxit, vanum etiam mendacemque improba finget. Vanum, obscurum. Virgilius, *Æneid.* IV: Et proci in tenuem ex oculis evanuit auram. M. Tullius, *de Re Publ.* lib. IV: U: nostra vero ætas cum semplicitate sicut picturam accepisset egregiam, sed jam evanescentem vetustate. »

Donatus vero et Aruntius ita distinguunt hæc tria, falsum, vanum et fictum: « Falsum, inquit, est quo tegitur id quod factum est; vanum, quod fieri non potest; fictum, quod non est factum et fieri potuit. Falsum est fictum mendacium simile veritati; vanum nec possibile, nec verisimile; fictum totum sine vero, sed verisimile. Falsum loqui mendacis est, fictum callidi, vanum stulti. Falsum loqui culpæ est, fictum virtutis, vanum veordie. Falsis decipiuntur, fictis delectantur, vana contemnuntur. »

Vanitas ergo opponitur rei velut umbra; res enim, puta corpus, est ipsa veritas, cujus vanitas est ejus umbra. Quare sicut umbra sequitur suum corpus, sic creatura sequatur suum Creatorem, ne evanescat, et in nihilum abeat. Omnis enim res creata in fieri, esse et conservari pendet a Deo, sicut radius a sole. Quare sicut sole se subducendo radius evanescit, sic Deo manum, id est operationem et conservationem suam subducente, res creata redit in suum nihilum, ex quo a Deo per creationem educta est.

(1) Maurer explicat, « summam vanitatem! o summam vacuitatem! omnia vana sunt! Juxta Rosenmüllerum vero, vanitas vanitatum est predicati loco, ita ut subjectam propositionis sit omnia, id est hoc univocum, ut constructio sit talis, univocum hoc est vanum, ino vanissimum. »

« Vanus, ait Servius, dicitur quasi vacuus, et quasi vanno eventillatus. » Ovidius, III *Amor.*:

Ceres sterilem vanescit in herbas.

« Hinc vanus vocatur stultus, quasi mente vacuus qui in rebus inanibus studium collocat. Vanus quoque dicitur mentiens et infidus, qui levitia inaniaque pro gravibus et veris astute composita. »

Vanus ergo est vanidicus, vaniloquus, levis, mendax. Hinc vanitas vocatur levitas, mendacium, fallacia. Vanitati opponitur veritas, fidelitas, constantia. Unde Cicero, lib. II *De Natura Deorum*: « Nulla igitur, ait, in cœlo nec fortuna, nec temeritas, nec erratio, nec vanitas inest, contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia. » Et lib. II *De Legibus*: « Animi labes nec diuturnitate vanescere (id est evanescere, aboleri), nec manibus ullis elui potest. » Et ad *Hieronymum*, lib. II: « Vana est ratio, quæ ex falsa causa constat. »

Vanitas ergo multa significat: nam vanitas primo, est inanitas; secundo, brevitas; tertio, mutabilitas; quarto, interitus; quinto, mendacium; sexto, fraus et fallacia: quæ omnia huic loco congruunt. Unde pari modo veritas, *vanitas inanitatum*, et *omnia inanitas*; *brevitas brevitationum*, et *omnia brevitatis*; *mutabilitas mutabilitatum*, et *omnia mutabilitatis*, et sic de cæteris, q. d. Omnia que in mundo, præsertim sublunari existunt, sunt summe inania, brevia, mutabilia, corruptibilia, mendaciana, falsa et fallacia. Ex adverso super lunam in cœlo apud Deum omnia sunt solida, longa, immutabilia, incorruptibilia, vera et fidelia. Vanitas enim terrestrium opponitur veritati cœlestium, quod in illis sit inanitas, in his soliditas; in illis brevitas, in his æternitas; in illis mutabilitas, in his immutabilitas; in illis interitus, in his constantia et constans existentia; in illis mendacium, in his veritas; in illis fallacia, in his fidelitas. O prima summaque veritas, veraque soliditas, solida charitas, æbara æternitas! Deus meus et omnia, da ut nulla nos moveat vanitas, nec vana inanitas, nec inanis carnalitas, nec carnalis fugacitas, sed totos nos ad se rapiat tua veritas veraque felicitas.

Porro Hebræi utantur abstractis pro concretis ad significandam rei excellentiam. Sic « Sanctum sanctorum » ab eis vocatur « Sanctitas sanctitatum, » id est eximie et summe sanctum ac venerandum. Sic Deus ait Abraham, *Genes.* XII, 2: « Erisque benedictus; » hebraice, *eris benedictio*, id est, affluens omni benedictione, ut non tam benedictus, quam ipsa benedictio nuncupari possis. *Psal.* CX, 3: « Confessio et magnificentia opus ejus, » hoc est, opus Dei ita magnificentia est, ut ipsa magnificentia dici queat: ideoque adeo laudabilis, ut ipsa confessio, id est laus vocari possit. Sic I *Corinth.* I, 30, de Christo dicitur: « Factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, » hoc est, factus est summus et sapientissimus justificator, sanctificator, redemptor noster. Sic ergo dicitur creatura quo-

libet « vanitas vanitatum, » id est vanissima, idque triplici de causa.

Prima est, quia respectu Dei creatoris, qui est pelagus caritatis omnique perfectionis, creatura omnis est quasi non ens et nihilum, juxta illud: « Substantia mea tanquam nihilum ante te, » *Psal.* XXXVIII, 6; et: « Omnes gentes quasi nihilum et inane reputate sunt ei, » *Isaia*, XI, 17; et: « Luna non splendet, et stelle non sunt mundæ in conspectu ejus, » *Job* XIX, 8.

Secunda, quia nulla res creata hominem potest beatæ, aut ejus desiderium, utpote immensum, exsatiare. Vera enim saties et felicitas sita est in solo Deo, utpote quaquaversum infinito. Si alibi eam queris, vane et frustra queris.

Tertia, quia homo sua stultitia rebus creatis abutitur ad vanitates, ut scilicet vanas suas concupiscentias illis expleat, quibus sibi interitum præsentem et æternum accersit. Id clare ostendit sapiens ex idolis dicens, *Sap.* XIV, 11: « Creature Dei (que a Deo bono bonæ creatæ sunt) in odium factæ sunt (vitio hominum, his quasi diis inhiantium), et in tentationem pedibus insipientium (offendentium in illarum abusu, nimio amore et cultu): initium enim omnium fornicationis est exquisitio idolorum; et adinventio illorum corruptio vitæ est. Supervacuitas (vanitas) enim hominum hæc adinventit. »

Hebraice, pro *vanitas vanitatum*, et *omnia vanitas*, est: *הבל הבל הכל הבל* *habel habalim haccol habel*. Vanitas dicitur *הבל habel*, vel *habel* a rad. *הבל habel*, id est vanus fuit, viluit, evanuit. Unde *הבל habel*, ait Pagninus, est res que non est quippiam, aut que cito desinit, ut vapor, aut flatus qui exit ab ore. *Habel* cognitionem habet cum *אבל abal*, id est luxit, a lugere: lugemus enim res evanescentes, puta homines, cum moriuntur; et cum *בבל babil*, id est exterritus est: mors enim vanitatem vitæ amantibus est omnium terribilium terribilissimum, ait Philosophus; et cum *בלה bala*, id est inveteravit, vetustate corruptus et consumptus est, juxta illud Ovidii XV *Metamorph.*:

Tempus eiax rerum, tuque invidiosa vetustas,
Omnia destruitis, vitiatque dentibus ævi,
Paulatim lenta consumitis omnia morte:

Tempus enim cito senectam, vetustatem, mortem et interitum rebus omnibus adducit, et cum *כל הבל* *habel*, id est cecidit; defloruit, emarcuit. Sicut enim rosa mane roseo colore et odore vernans, respere marcescit; sic juvenus ejusque decor in morte, vel senecta deperit, marcescit, evanescit: hæc enim omnia tendunt ad vanitatem et nihilum. Ab hebreo *habel*, id est *vanitas*, nonnulli per aphæresin derivant latinum *bulia*, qua nihil est vanus, ut videri est, cum pueri ex emegmate et aqua per fistulam, eam halitu suo (quem significat *habel*) inflando educunt; hæc enim ascendens in aërem illico tenuem vanescit in auram. Unde illud: *Homo bulia*. Ab *habel* quoque deri-

vant grecum *επιβλη*, id est vilipendo; et *επιβλημα*, id est vile, vilescio; et *επιβλη*, id est vilis, vanus, contemptus, homo nihili. *Habel* ergo et *habel* hebraice idem est quod vanitas, nihilum, flatus, res nihili et nullius momenti, ait Nyssenus. Unde quedam antiqua Hispaniensium Hebræorum versio, teste Pineda, sic legebat, *vada de nada, dia coheled; nada e nada, toto est nada*. Hinc *Abel* hebraice dicitur *Habel*, id est *vanitas*, quia occisus a Cain cito perit et evanuit, ideoque primum vitæ viqueque fluit speculum vanitatis et brevitatis vitæ humanæ; quia « in imagine (instar umbræ) pertransit homo. » Et: « Universa vanitas omnis homo vivens, » *Psal.* XXXVIII, 6, quod sic explicat Hugo, q. d. In homine existit trina omnisque vanitas, scilicet « concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ: » quam ipse late exagereat.

Græce Septuaginta vertunt: *Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης*, id est, *vanitas vel inanitas inanitatum, et omnia inanitas*; *ματαιότης* enim derivatur a *μαται*, id est frustra, inaniter, in cassum, in vanum, abs re, sine fructu, futilliter, ideoque stulte; unde a *μαται* derivant *ιταλικum matto*, id est stultus. Senatus est, q. d. homines vani, quasi cerebro vacui et stulti sectantur vanas opes, honores, delicias frustra et sine fructu, quia illas sæpe non obtinent; et esto obtinent, diu his gaudere, fisque se satiare nequeunt; imo illa hominem ad finem suum, ad quem a Deo creatus et ordinatus est, puta ad æternam felicitatem non conducunt, sed sæpe abducunt, et in gehennam deducunt. Stultus enim est, qui rebus futilibus se occupat, qui laborat frustra, ac labores suos prodigit, imo per labores seipsum perdit et damnat, cum isdem facile se salvare et beatæ potuisset, si eos Deo impendisset: « *Ματαιότης*, sive *vanitas*, inquit Nyssenus, hic est vel verbum, quod non cadit sub cogitationem et intelligentiam; vel res inutilis; vel consilium, quod non potest consistere; vel studium, quod non pervenit ad finem; » vel, ut in summa dicam, id quod in quavis re utili non potest constare.

Aquila, Symmachus et Theodotus vertunt, *ἀρῆς ἀρῆων, τὰ πάντα ἀρῆς*, id est, *vapor vaporum, omnia vapor*; *ἀρῆς* enim, ait S. Hieronymus significat vaporem fumi et auram tennem, que cito resolvitur. Vapor est exhalatio calida et humidum vis solis ab aqua, vel aqueo educta, ut docet Aristoteles, I *Meteor.* Rursus vapor est causa materialis omnium eorum que in alto vel in imo generantur, ait Albertus Magnus *De Passione aeris*; hinc omnia, que ut vapor, evaporant et evanescent. Unde illud Justo Lipsii funebre carmen, quod ipse vivens composuit, et moriens sepulchro suo velut sapientiæ et eloquentiæ suæ epitaphium inscribi jussit:

Vis amore vocæ me tecum loqui?
Homana cuncta fumus, umbra, vanitas,
Et scenæ imago, verbo ut absideram, ubi.

De vaporis natura audi disseverent S. Gregorium Nyssenum in *Hexaemero*, sive in historia sex dierum, longiuscule ante hanc: « Quoniam igitur vaporis concretio atque conglobatio rubes est, vapor autem tenuem partium humoris expiratione atque exhalatio est, omnino necesse est, cum ardore nihil exorta fuerit, tamen illud et individuum vaporis corpus, etiamsi humidam qualitatem non conservet, non tamen, quod ad ipsum attinet subjectum, ad interitum et abolitionem transire, ad nihilum redactum. Quatuor enim circa vaporem considerantur, humidum, frigidum, grave, quantitas. Ex his quocumque igni contraria sunt, vi prevalentis conficiuntur et e medio lolluntur. Neque enim humidum, neque frigidum, si in igne versetur, tale permanet. »

Ad hanc Aquilae, Symmachi et Theodotidis versionem respicit S. Iacobus in *Epist.* cap. IV, §5, dicens: « Que est enita vita vestra? vapor est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur. » Vide ibi dicta. Hinc et *Psal.* LXXVII, 33, ubi nos habemus: « Defecerunt in vanitate dies eorum. » Chaldaeus verit, *consumpti sunt dies vite vestrae tanquam vapor oris in hieme*. Igitur sicut fumus et vapor quo altius ascendit, eo fit tenuior, citiusque evanescit: sic homo quo ad altiores honores et plures vite annos provehitur, eo citius abit et emoritur.

Res vana
inutilis
ciphra.

Significat ergo haec gnome nihil sub caelo esse solidum, nihil stabile, nihil durabile; sed omnia esse inania, inconstantia, mutationi perpetue obnoxia, brevia, caduca, circumstantia, in orbem euntia et absentia. Quare similia esse ciphra 0, inquit Arias Montanus, que si a numero solido separaretur, nihil efficit, nec numerus est, sed inanis exilisque circulus: sic enim omnia sub caelo per se nude spectata, inania sunt, parvique, imo nullius valoris et pretii. Rursus quo magis ciphram solam multiplicas, eo inanis plura inania coacervas; quid enim efficiunt, aut significant 000000? Utique nihil. Sic pariter quo plures opes, honores, ceterasque res vana coacervas, eo inanius et vanius, ac vano superbia vento fastusque turgidorum efficitur. At sicut ciphra, addito numero solido, eum adauget, v. g. si ciphra 0 praefigas 2, efficitur viginti; si 3, triginta; si 6, sexaginta; si 9, nonaginta: sic pariter si vanitas veritati adheret et copuletur, id est si homo Deo se jungat, et ad ejus honorem opes in Deo vana coacervet et expendat, efficitur actus nobilissimus charitatis, eleemosynae ceterarumque virtutum, quibus Deo honorem, proximis vitam, sibi salutem aeternam conciliabit. Denique sicut ciphrae ordine collocatae, quo loco sitique uno remotiores sunt a numero solido, eo in decuplum immediate precedentem adaugent; unde 0 additum 2 eum adauget in decuplum: nam 20 faciunt viginti, que sunt decuplum binarii; si deinde secundum 0 subnectas viginti, augebis in decuplum: nam 200 faciunt ducenta, que sunt decup-

plum vicenarii; si ulterius tertium 0 subjungas, ducenta augebis in decuplum: nam 2000 faciunt duo milia, que sunt decuplum ducentorum. Insuper si quartam ciphram 0 tribus precedentibus essendi, in aeternis vero umbra duntaxat et vanitas essendi. Unde Deus ait, *Exodi* III, 14: « Ego sum qui sum », sive « ego sum Jehova. » Vide quoque ibi haec de se fuisse dixi; ubi ostendi quod sicut Dei nomen est ens, vel qui est, sic creaturae nomen est non ens, non sum.

Quocirca S. Athanasius in *Synops. sacr. Script.* asserit, « hunc librum quosvis instruere ad pietatem, et universa transcendere, atque hortari ut aeternorum memoriam servemus, ut sciamus futurum aliquando ut mundus hic praesens finiatur. » Adhuc hoc libro a confutari vanam et aberrantem Aegyptiorum philosophiam. Videtur ergo, inquit, in hoc libro de naturali philosophia theoria, etc. Deifici etiam Aegyptiorum religionem circa divinationem ex hominis nativitate, dicens: « Qui observat ventum, non seret. »

Obijciat haereticus initio Ecclesiae citati, quod videatur hic criminari et damnare vanitatis omnes creaturas, cum tamen ipse a Deo vero et bono vere et bonae creaturae sint. Unde occasione suspense manichei dicendi creaturas corporeas esse vanae et malas, ac a deo malo creatas. Respondeo primo, plane et genuine, creaturas in se veras quidem et bonas esse; sed si cum Deo creatore comparentur, vanae esse et umbraticae. In finitum enim partibus a Deo superantur; sicut umbram suam in immensum superat sol. Unde Nyssenius: « Huc, inquit, tendit vox Ecclesiae, non oportere ad hanc sensibilem intueri vitam, que si conferatur cum ea que vere est vita, non est, nec potest subsistere. » Et S. Hieronymus: « Aspicens, inquit, elementa et rerum multiplicitatem, admirrator quidem corporum multitudinem; sed recogitans omnia transire, et suo fine senescere, solamque Deum idem semper esse quod fuerit, cogor non semel, sed his dicere: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » Et S. Gregorius, lib. V in I *Regum* I, 12: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. In comparatione etenim aeternorum bonorum vana sunt omnia, etiam bona temporalia; quidquid enim in hoc saeculo laetum, delectabile, sublime, aut prosperum cernitur, vanum profecto est, quia difficile habetur, et cito amittitur. Repente quidem alta saeculi corruunt, pulchra transeunt, laeta et prospera evanescent. Nam cum stare in his floribus mundus blandiens cernitur, repentina fortuna turbatur, aut festina et omnia deturbante, morte concluditur. Vana ergo sunt gaudia saeculi, que quasi manentia blandiuntur, sed amatores suos cito transiendo decipiunt. Dicit ergo propheta Samuel: Nolite declinare post vana, que non proderunt vobis; quasi dicat: Stulte appetuntur bona saeculi, que ab appetitoribus suis non poterunt diutius teneri. »

Ratio a priori est, quod Deus solus sit ipsum esse per essentiam, id est essentiae pelagus immensum, solidissimum, aeternum, independens, immutabile, optimum, sapientissimum, perfectissimum quaqueversum per omnes entis gradus et species. Ceterae vero res omnes a Deo create,

ac praesertim umbraticae, esse ab eo participant diminutum, dependens, instabile, temporale, caducum, umbraticum, mutabile, miserum, et rans, imperfectum. In Deo ergo solo est veritas essendi, in creaturis vero umbra duntaxat et vanitas essendi. Unde Deus ait, *Exodi* III, 14: « Ego sum qui sum », sive « ego sum Jehova. » Vide quoque ibi haec de se fuisse dixi; ubi ostendi quod sicut Dei nomen est ens, vel qui est, sic creaturae nomen est non ens, non sum.

Quocirca S. Athanasius in *Synops. sacr. Script.* asserit, « hunc librum quosvis instruere ad pietatem, et universa transcendere, atque hortari ut aeternorum memoriam servemus, ut sciamus futurum aliquando ut mundus hic praesens finiatur. » Adhuc hoc libro a confutari vanam et aberrantem Aegyptiorum philosophiam. Videtur ergo, inquit, in hoc libro de naturali philosophia theoria, etc. Deifici etiam Aegyptiorum religionem circa divinationem ex hominis nativitate, dicens: « Qui observat ventum, non seret. »

Obijciat haereticus initio Ecclesiae citati, quod videatur hic criminari et damnare vanitatis omnes creaturas, cum tamen ipse a Deo vero et bono vere et bonae creaturae sint. Unde occasione suspense manichei dicendi creaturas corporeas esse vanae et malas, ac a deo malo creatas. Respondeo primo, plane et genuine, creaturas in se veras quidem et bonas esse; sed si cum Deo creatore comparentur, vanae esse et umbraticae. In finitum enim partibus a Deo superantur; sicut umbram suam in immensum superat sol. Unde Nyssenius: « Huc, inquit, tendit vox Ecclesiae, non oportere ad hanc sensibilem intueri vitam, que si conferatur cum ea que vere est vita, non est, nec potest subsistere. » Et S. Hieronymus: « Aspicens, inquit, elementa et rerum multiplicitatem, admirrator quidem corporum multitudinem; sed recogitans omnia transire, et suo fine senescere, solamque Deum idem semper esse quod fuerit, cogor non semel, sed his dicere: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » Et S. Gregorius, lib. V in I *Regum* I, 12: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. In comparatione etenim aeternorum bonorum vana sunt omnia, etiam bona temporalia; quidquid enim in hoc saeculo laetum, delectabile, sublime, aut prosperum cernitur, vanum profecto est, quia difficile habetur, et cito amittitur. Repente quidem alta saeculi corruunt, pulchra transeunt, laeta et prospera evanescent. Nam cum stare in his floribus mundus blandiens cernitur, repentina fortuna turbatur, aut festina et omnia deturbante, morte concluditur. Vana ergo sunt gaudia saeculi, que quasi manentia blandiuntur, sed amatores suos cito transiendo decipiunt. Dicit ergo propheta Samuel: Nolite declinare post vana, que non proderunt vobis; quasi dicat: Stulte appetuntur bona saeculi, que ab appetitoribus suis non poterunt diutius teneri. »

Respondet secundo, S. Chrysostomus ad illud *Ephes.* IV: « In vanitate sensus, » *hanc* 12, non tam creaturas esse vanae, quam vana hominum studia, que in his plus aequo desumunt, nec eas ad debilius finem referunt: « Quae, inquit, a Deo facta non sunt, sed nostri officii. Caelum non est vanum, neque terra, neque sol, neque ipsum corpus nostrum. Ab-It hoc, sed quid vanum est? Plantavi mihi vineas, con- titi mihi cantores, coacervavi aurum et argentum, » etc. Eleganter vero addit: « Rerum tuetur naturas solidas, et in bono constantes; humanas vero depravate nostrae naturae artes et inventiones suggillat, que non solum animos nostros, sed creaturas ipsas corrumpunt et depravant. »

Tertio, respondet S. Athanasius in *Synopsi*, non hic damnari creaturas, sed concupiscentie circa eas vanitatem et inconstantiam, praesertim dum in his ultimum suum finem, omneque bonum et felicitatem Deo posthabito collocant: « Non, inquit, ut creaturam criminaretur, sed ut aeterna contemplantur, temporarium desiderium admoneret esse vanitatem. » Quocirca Olympiodorus non simpliciter « vanitatem, » sed « vanitatem vanitatum » dictam esse censet, « ut manifeste nos doceret voluptatem hominum, que circa mundana versatur, vanitatem esse. » Idemque in Praefatione: « Ut consilia, inquit, hominum reprehendat, qui in hoc mundo spem suam collocaisse videntur. » Thaumaturgus vero in sua paraphrasi pathetice exclamat: « Quam vana et inutilia sunt ea omnium hominum negotia et studia, que in humanis rebus suscipiuntur. »

Hoc est quod ait S. Augustinus, lib. *De Vera relig.* cap. XXI: « Nisi sunt vanitates, non erant alia vanitas; » idque explicat exemplo arundinis in aquam immerse, que cum appareat fracta, nulla est arundinis perversitas, sed vel iudicii, vel visus deceptio fractam opinantis: sic sane non est vanitas aut perversitas rei visibilis, quod ad speciem fulgeat, sed animi carnalis et pravi, qui illi totum se mancipat, illaque contra Dei legem voluntatemque utitur et abutitur.

Accedit Vatablus: « Una sententia, inquit, damnat omnes omnium opiniones, qui felicitatem alibi quam in Deo ponant. » Et mox: « Non hic damnantur creaturae Dei, sed pravi affectus et cupiditas hominum, qui non sumus contenti presentibus istis creaturis Dei, et earum usu, sed semper anxii sollicitique accumulare divitias, honores, gloriam, fumam, quasi perpetuo hic victuri, fastidibus interim illis que adsunt, et alia ex aliis semper affectantes. Haec est enim summa vanitas et miseria, seu usu bonorum presentium fraudare, et frustra affligi de futuris. »

Hae de gnome ista summatim dicta sint; nunc singula ejus verba ad bilancem retroceamus, et penultimus libremus et expendamus.

VANITAS VANITATUM. — Cajetanus verit, *vanitas, vanitates*: « Salomon enim, inquit, conjungit in-

introducendo nunc aliquam vanitatem, nunc multas vanitates simul; nusquam vero introducit unam aliquam vanitatem excessivam, quam appellet vanitas vanitatum, » *q. d.* In omnibus rebus est vanitas, imo non una vanitas, sed multae vanitates in ea cōfūdunt. Verum longe melius Noster, Septuaginta, Chaldaeus, Syrus, Arabicus, ceterique omnes vertunt per regimen genitivi. *vanitas vanitatum*, quod primo, Gratianus, *De Penitentia*, distinct. 2, cap. finali in calce, per vanitatem accipiens mutabilitatem, exponit, *q. d.* Vanitas mutabilitatis et mutationum continuarum est in rebus omnibus; omnes enim sunt in continuo motu, fluxu et permutatione, nunquam in statu et requie. Audi Gratianum: « Hinc etiam, ait, Ecclesiastes: Cuncta quae sub sole fiunt, id est quae temporum vicissitudinem recipiunt, non tantummodo vanitas, quae omni creaturae rationis mutabilitatis inest, sed etiam vanitas vanitatum varietate permutationis, quam recipiunt esse dicuntur. »

Hic sensus appositus est, sed arctior; nam praeter mutabilitatem multae aliae sunt vanitates in rebus.

Secundo, alii exponunt, *q. d.* Mundus hic est vanitas vanitatum, hoc est universitas et complexio omnium vanitatum; conflatur enim ex singulis singularium rerum vanitatibus. Ita Hugo Victorinus, quem audi: « Tantum elevatur Canticum Cantico, quantum cantum a verbo, et deinceps verbum a silentio; et tantum saeculorum saeculo a saeculo, quantum saeculum solum a momento, vel item momentum a nihilo: simili quoque progressionem hic per contrarium facta, tanto vanitas vanitatum deterior est a simplici vanitate, quanto vanitas ab essentia solida et permanente. Sic per inculcationem legi potest sententia: Vanitas vanitatum, vanitas vanitatum et omnia vanitas, ut in omnibus omnimoda vanitas exprimitur, et ex omnibus summa quaedam confici intelligitur, quae omnem contineat vanitatem; ut quasi singula quaeque per se vanitas sint, et universitas ex omnibus collecta sit vanitas vanitatum. Sic in creatione rerum, cum opera sua compleret Deus, unumquodque opus per se bonum dicitur, et novissima universitas, perfectis omnibus, valde bona nominatur. »

Tertio et genuine, cum dicit Salomon: « Vanitas vanitatum, » est hebraismus, significans vanitatis praeminentiam et summam. Hebraei enim cum quid praecellens et summum in aliquo genere significare volent, illud congeminant per regimen genitivi, ut cum dicitur: Canticum Cantico, hoc est carmen excellens, Deus deorum, Rex regum, Dominus dominantium, caelum caelorum, sabbatur Sabbatorum, Sanctum sanctorum, saeculum saeculorum, Virgo virginum, mysterium misteriorum, seu Sacramentum sacramentorum, graece apud Dionysium, *Caestis Hier.* cap. III. τὰ ἁγία τῶν ἁγίων, puta Eucharistia. Dicitur

Vanitas vanitatum, quid? Prima expositio.

ergo: « Vanitas vanitatum, » id est summa, maxima, plenissima, vanissima vanitas, scilicet est mundus hic sublunaris, sive res omnes terrenae. Audi Nyssenum hic, *homil. I*: « Dicitur, inquit, vanitas vanitatum, id est, exsuperans in vanitate; perinde ac si quis dicat: Mortuo magis mortuum, et inanimo magis inanimum: ita etiam vanitas vanitatum ostendit inseparabilem in vanitate exsuperationem. » Unde inferius homines vana sectantes comparat pueris facientibus domos in arena, quae mox arena corruente corruunt: « Hoc est, inquit, humana vita: arena est ambitio, arena est potentia, arena divitiarum, arena est quiddam est ex iis, quibus magno studio per carnem fruimur, in quibus, ut quae minime valeant subsistere, vane laborantes infantiles animae, et in unoquoque eorum multos labores tolerantis, si solum arena locum reliquerint, quae in carne, inquam, transigitur vitam, tunc aesoquent quam in hac re vanum posuerint studium. Nam cum vita materiali simul manet delectatio; secum autem nihil trahunt praeter solam conscientiam. »

Audi S. Chrysostomum, *homil. 33 ad Popul. Antioch.*: « Vanitas vanitatum non simpliciter vanitas, sed per excellentiam. Salomoni, quaeso, credamus, et res apprehendamus, in quibus non est vanitas, ubi veritas, ubi cuncta firma sunt atque stabilia, ubi sunt omnia supra petram edificata, ubi senectus non est, nec transiit. » Idem Chrysostomus in *Psalm. IV*: « Quis est adeo ex-cors, ut quaerat nomina, quae rebus destituantur, et persequatur inania, quae oportet fugere? Nonne omnia mentiuntur et decipiunt? Ideo dixit Ecclesiastes: Omnia vanitas. »

DIXIT ECCLESIASTES. — Loquitur Salomon de se quasi de tertia persona: *primo*, ut significet primum auctorem libri esse Spiritum Sanctum; qua ratione Balaam de se ait: « Dixit auditor sermonum Dei, » *Num. XXIV, 4*; et S. Joannes, cap. XXI, 7, ait de se: « Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, » *Secundo*, id facit modestie et humilitatis ergo, qua de causa S. Paulus de se quasi de alio ait: « Scio hominem in Christo raptum in Paradisum, » *II Cor. XII, 2*. *Tertio*, ut res adeo ingentes, salutariter et admirabiliter, obvias tamen, et quae quotidie in oculis occurrunt, sed praeter hominum stuporem non advertuntur, quasi de longinquo ostendat. Ita Hugo Victorinus et Bonaventura.

ET OMNIA VANITAS. — In Hebraeo non est, sed subintelligitur a Nostro, Septuaginta et aliis, Hebraea ergo sic habent, *vanitas vanitatum, omnia vanitas, vel omnis vanitas, vel totum vanitas.*

Primo, genuine hanc gnomen de universo, sive mundo, praesertim sublunari, cum Chaldaeo sic exponas collectivae, *q. d.* Universum hoc quod oculis circumlustro, cum tota rerum suarum congerie, est *vanitas vanitatum*, id est summa et extrema (ut vertit Vatablius) *vanitas, et omnia,*

Salomon de se in tertia persona loquitur. Cur?

Omnia vanitas, quid?

Prima expositio.

quae in eo existunt, sunt *vanitas*, id est mera, nuda, pura, integra vanitas. Sic enim non descrecit, sed potius accrescit vis et nervus sententiae per *vanitas vanitas*, tum quia *vanitas* significat nullam plane rem in mundo esse expertem, sed plenam vanitatis: quis enim excipiat dicatque: Mundus quidem est vanitas vanitatum, id est refertus variis vanitatibus; at non singula, quae in eo sunt, vana; occurrit illudque confutat, dicendo: imo singula et omnia quae in eo sunt, vanitas; tum quia *vanitas* idem est quod mera, imo ipsissima vanitas, hoc est vanissima vanitas. Unde ex Chaldaeo vertunt Regii, *omnino vanitas.*

Secundo, potest haec gnome accipi distributive, et adaptari singulis rebus mundi, *q. d.* Non tantum totus mundus, sed et singulae partes, imo singulae res mundi sunt *vanitas vanitatum*, id est vanissime; et omnia quae in eis sunt, id est omnia earum accidentia, dotes, forma, species et qualitates, sunt mera *vanitas.*

Unde posset ex Hebraeo sic verti, *vanitas vanitatum, omnis vanitas*; sique exponi per metathesin, quasi dicat: *Omnia vanitas*, id est, omnis res mundi in se vana est *vanitas vanitatum*, id est, plenissima vanitatum.

Igitur sicut Xerxes ex sublimi specula contemplans suum exercitum, qui continebat ad decies septies centena millia hominum, illicrymans dixit: « Post centum annos nemo ex his omnibus in vita superstes erit: » sic Salomon ex alto felicitatis suae, aut potius sapientiae solio aspiciens mundum hunc sublunarem, et omnia quae in eo sunt, vidensque eorum vanitatem exclamavit, et toti mundo, imo saeculis omnibus inelamavit: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » O miseri vanique mortales! ut quid vana inhiatis et intabescitis? ut quid vana incubando cum vanitate evanescentis? Nonne vides, o homo! nonne sentis, nonne manu tangis res omnes esse vanas, fugaces, fallaces? Quomam ergo dementia illas tanto ardore prosequi, illis tanto affectu adherere, illis inmiti? cum nihil sit in eis solidum, nihil magnum, nihil durabile, quod hominem beare, aut immensam animi ejus capacitatem et desiderium exsatiare valeat. Esto enim res omnes bonae, et consequenter verae, a deo bono et vero create sint, tamen in se et ex se non bonae nec verae, sed male et vane sunt, quia ex se nihil sunt, ideoque in nihilum proclives: continua enim de-ordinatione devergunt, ut in suum nihilum, ex quo a deo per creationem eductae sunt, revertantur et relabuntur. A deo ergo habent quod bonae, quod verae sunt: quia omne solum esse, omnino essentiam et existentiam a deo acceperunt. Haec rursus multa vanitate permixta est: ideoque Salomon in hac gnome *vanitas* iterat, triplicat, imo quintuplicat: quinquies enim repetit nomen vanitatis, ut multiplicem et quasi innumeram creaturarum vanitatem demonstraret: quia enim ipse a deo habuerunt esse participatum, imminutum, limi-

tatum, modicum et remotum, praesertim quae sublunares et terrestres sunt, hinc illud felicitate assidue motui, agitationi, alterationi, defectui, miseriae, interitui obnoxium, ideoque vanae et quasi umbraticum, aut nullum praeter deo, qui est plena et omnimoda entitas, veritas, stabilitas, beatitudo et perfectio, ac praeter deum culta, felicitate, et rebus aeternis, quae dei veritas tenet felicitatem participant. Hoc est quod ait Apostolus, *Rom. VIII, 20*: « Vanitati enim creaturae subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjectam in spe: quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriae filiorum Dei. » Quocirca haec propositio: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, » cum sit generalis, vera est in rebus et objectis tam laetis quam malis et tristibus. Haec enim, aeque ut illa, sunt vana, id est, exilia et brevia praeter deo, praeter aeternis gaudiis et penis. Salomon tamen prius duntaxat in sequentibus prosequitur; propositio enim hoc quasi libri themate: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, » illud deinde ex singularium rerum inductione demonstrat, scilicet ex vanitate et circulatione ventorum, solis, fluminum, et fuscissimae rerum humanarum; ac post singulas saepe iterat suum thema, suamque conclusionem perurget: « Vanitas ergo vanitatum, et omnia vanitas. » Subinde tamen eam reticet, et lectori inferendam reliquit. Hinc

Tertio, haec gnome appropriari potest homini propter quem totus hic mundus, et omnia hinc vana creata sunt, quique parvus quidam est mundus; imo ad hominem solum eam arctat Chaldaeus, Cajetanus et alii, *q. d.* Homo est vanitas vanitatum, id est universitas vanitatis; et omnia quae in homine existunt, sunt mera et inanissima vanitas. Quid ergo est homo? est microcosmos vanitatum, est epitome et compendium vanitatum omnium, quae per res ceteras sparse et distributae sunt. Hoc autem a patre Davide didicet Salomon, qui *Psalm. XXXVIII, 6*, quo hic alludit Salomon, ait: « Ecce mensurabiles posuisti dies meos: et substantia mea tanquam nihilum ante te. Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. Verumtamen in imagine (instar umbrae et umbraticae imaginis) pertransit homo. » Homo ergo est universa vanitas, si vivens « multo magis mortuus, » ait S. Hieronymus, quia sicut rerum omnium essentiam, sic et vanitatem in se comprehendit: nam subit injurias corruptibilitatis, ut res inanimatae; necessitatem nutritionis, accretionis, mortis cum viventibus; sensibilibus affectionum et patibilium alternationem qualitatum cum sentientibus; alternationem cogitationum, voluntatum, studiorum, consiliorum cum angelis; at insuper peccatorum, quae nefanda et cum natura pugnantia sunt, atrocitatem: ut de morbis et aerumnis ileam, quibus supra animalia cuncta obnoxia est homo, ut docent medici, et naturalis aeternae scriptores, et qui deplorant lapsi homi-

nis calamitates. Ita noster Lorinus, et alii passim ex S. Gregorio, homil. 29 in *Evang.* « Omnis creatura », inquit S. Gregorius, aliquid habet homo. Habet namque commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si ergo commune habet aliquid cum omni creatura homo, juxta aliquid omnis creatura est homo. Omni ergo creature prædicatur Evangelium, cum soli homini prædicatur. » Sic a Davide et Salomone idem didicere et docere philosophi. Antistrophe ergo Salomoni sunt hæc eorum sententiæ: Persil. « O curas hominum, o quantum est in rebus inane! » Aristotelis, qui rogatus quid esset homo, sic eum definivisse fertur: « Homo est vanitas exemplum, temporis spoliolum, fortune ludus, inconstantie imago, invidiæ et calamitatis trutina, reliquum vero pituita et bilis; » alius: « Homo est mancipium mortis, viator transiens. » Sophoclis in *Ajaxe*: « Video, ait, non nihil aliud esse nisi simulacra, quotquot vivimus, aut tenuem umbram. » Theognis: « Delectare, ait, anime mi: mox illi erunt viri; ego vero terra nigra ero. » Pindari: *ὄναξ, ὄναξ ἄδρηστος*, id est, *umbra somnum est homo*. Philosophi quidam, rogatus quid esset mundus, respondit: « Mundus est scrinium dolorum, schola vanitatis, forum impostorum. » Zeno Imperator, audita suorum clade, fugiens exclamavit: « Ludibrium Dei est homo. » Etenim ut ait Plautus: « Dii nos quasi pilas homines habent. » Plinius scribit Apellem pinxisse Alexandrum Magnum tenentem fulgur manu, quasi imperio penetrantem ab orta ad occasum; quia instar fulguris illico ubique victor in triumphis gloriosus apparuit, et mox veneno et morte victus, velut inglorius disparuit. Unde Juvenalis de ejus sepulcro, *Satyr.* 10:

Ums Pelloa juveni non sufficit orbis;
Sarcophago contentus erit; mors sola fatetur
Quantula sint hominum corpusecula.

Trismagisti: « Exue vestem (corpus) corruptionis vinculum, vivam mortem, sensitivam cadaver, sepulcrum circumferibile, velamen opacum. » Seneca, *Consolat. ad Marciam*, cap. xi: « Quid est homo? imbecillimum corpus et fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, et ad omnem fortunæ contumeliam projectum. » Idem in *Proverb.*: « Homo vite commodatus, non donatus est. » Idem, *Prefat.* in lib. I *Natural. quest.*: « Hoc est punctum, inquit, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur. O quam ridiculi sunt mortalium puncto inhiant, an animi! Et mox: « Cum te in illa vere magna sustuleris, quoties videbis exercitus sub rectis ire vexillis, et quasi magnam aliquid agatur, equitem modo aliter explorantem, modo a lateribus affusum, libet dicere: Ille nigræ campis agænen, formicarum iste discursus est in angusto laborantium. Quid illis et nobis interest, nisi exitui mensura corpuseculi? Punc-

tum est illud in quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis, minima etiam, cum illa utringue Oceanus occurrat. Sursum ingentia spatia sumat, in quorum possessionem animus admittitur; at ita, si minimum secum ex corpore tulit, si cordidum omne detersit, et expeditus levisque ac contentus modico emieuit. » Et post nonnulla: « Illic incipit Deum nosse. Quid est Deus? Mens universi. Quid est Deus? Quod vides totum, et quod non vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil majus excogitari potest. Si solus est omnia, opus sum et extra et intra tenet. » Hoc illi Platonicæ.

Arabum Proverbiolum est: « Homo est filius defectus. » id est deficiens et plenus defectibus; *flebrorum*: « Omnis homo mendax, » id est vanus, deficiens, fallax, errans, et ad mentium proclivis, *Psal.* cxv, 11.

Demetrius Democritus, quoties domo egrediens in publicum prohibat, semper ridebat; Heraclitus vero semper flebat. Rogati cur, responderunt se ridere et flere vanitatem mundi, vanosque hominum occupationes, curas et studia. Alteri enim omnia quæ agimus miseria, alteri ineptie videbantur. Magis pie et pathetice exclamatur S. Hieronymus in epitaphio S. Paulæ: « O mortaliū fragilis et caduca natura! et nisi Christi fides nos extollat ad cœlum, et æternitas anime promittatur, cum bestiis ac jumentis corporum una conditio est, idem occubitis justo et impio. » Et alibi: « Sine Christo vanum omne quod vivimus. »

Quæres, quæ et quot in mundo rebusque omnibus creatis sunt vanitates? Responderet esse multas et pene innumeratas; sed illustriores ceteris esse duodecim, contrarias totidem veritatibus verisque bonis in Deo et cœlo existentibus, qua inspectores movent ad sui contemptum et Deo amorem.

Prima est exiguitas: nimirum quod omnis creatura et creata voluptas sit modica; omnis enim creatura modicum esse accipit a Deo, ac consequenter modicum bonum: bonum enim esse ipsum consequitur, estque proprie passio ontium. Quantum ergo est ens, tantum est ejus bonum, non majus, non minus. Huic opponitur immensitas Dei, omniumque ejus bonorum, que profuerit ex immensitate essentiae divinæ. Sperne ergo honorem modicum, quem homines, qui suad quasi formica terre, sibi offerunt, et rependit tibi Deus honorem suum, qui est immensus. Sperne delicias gulae modicas, quæ ad spatium gutturis duntaxat, quæ vix est unius digiti, extendunt, et fratre Deo, qui est mare deliciarum. Sperne opes terre modicas, et possido regnum cœporum. Huc facit quod globus terre et aquæ (et omnium que in eo sunt) ita sit exiguus, ut comparatus cum toto mundo, cum illo eandem proportionem habeat quam unitas habet ad *myriadum* undecim milia, et *633 myriades*, uti dicitur *Baruch* iii, 25.

Demetrius
Lus sepe
per fidem
lat. He-
raditus
semper
flebat ho-
minum
vanita-
tes.

Secunda est utilitas: scilicet quod omnis creata voluptas, præsertim humana et carnalis sit terrea, vilis et sordeata; cum increata quæ est in Deo, sit cœlestis, sublimis, angelica, divina. Amas aurum et argentum? seis quid ames? amas terram rubram et albam, ait S. Bernardus. Amas purpuram, byssum et margaritas? seis quid ames? amas excrementa piscium, concharum et vermium. Amas latus mensas? seis quid ames? amas cadavera porcorum, vitulorum, anserum, perdicum, etc. Amas puellam? puldum scortum, vel saccum stercoreum amas.

Tertia est insatiabilitas: quod omnis creata voluptas titilet animam, non satiet, sed irretit, ut alia sine fine concupiscat. Est ergo quasi hydrops, qui quo plus bibit, eo magis sitiit acuit, juxta illud:

Quo plus sunt pota, plus sitiunt aqua.

Divina vero mentem satisfiat, omnemque ejus desiderium explet; quia anima, creata ad Dei imaginem, Dei est capax: unde re quæ Deo minor est, qualis est omnis creatura, expleri nequit. Audi S. Augustinum in *Confess.* lib. I, cap. 1: « Creasti nos, homine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. » Quocirca Athanasius in *Synopsi*: « Per id, inquit, quod ista vanitatem esse dicit, futurorum æternitatem significat, » ut ab illa ad hanc mentem animamque transferamus.

Quarta est brevitatis: quod omnis creata voluptas sit temporalis, caduca, momentanea, statimque evanescens: diu vero perpetua sit et æterna, hæretque quantum curabit Deus, qui est ejus objectum, auctor et causa. Unde *Psal.* lxxvii, vers. 33, dicitur: « Defecerunt in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinatione; » Hebraice, *cum pavore*; Chaldeus, *cum stupefactione* tantæ festinationis et celeritatis. Lege cap. v *Sapientia*, ubi impii in inferno voluptatum suarum brevitate sero agnoscentes, deplorant se illi inhiasse, que transit, imo transvolavit ut avis, ut navis, ut nuntius percurrrens, ut fumus, etc.

Quinta est instabilitas: quod omnis creata voluptas sit fluxa, nec habeat consistentiam, sed consistat in continuo motu et fluxu. Nam « omnia prætereunt more fluentis aquæ. » Nullam ergo habent constantiam, nisi in perpetua sui agitatione et inconstantia: sunt ergo constans inconstantia: divina vero consistit in statu eodem semper et uniformi, quia Deus est constans, stabilis et immutabilis. Venaris opes, delicias, gloriam? venaris ventos, insequeris umbram, ædificas in arena. Audi Apostolum I *Corinth.* vii, 29: « Hoc itaque dico, fratres: Tempus breve est: reliquum est ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi. » In que verba

Theophylactus: « Commonefacit, inquit, figuram appellans, omnes hujus mundi res oculos tantum attingere, oculorumque pabulum esse, atque superficiem fluxam, nihil stabile aut subsistens habentem. »

Sexta est falsitas: quod nulla creata voluptas sit sincera, pura, mera et liquida, sed multis molestiis, doloribus et amaritudinibus permixta. Paras convivium? quot dies sollicitus es, ut epulas compares, appares, disponas et quid tandem? Extrema gaudii luctus occupat. In Deo est purum merumque gaudium, mel sine felle, vinum sine aqua.

Quocirca terrena omnia plena sunt furo, quia exterius insuper speciem e' pompam præ se ferunt, interius vero vacua sunt et inania. Quare vani et vacui cerebrum sunt qui illi inhiant; sentiunt enim et tacite dicunt illud quod est apud *Osee* cap. xi, vers. 8: « Verumtamen dives effectus sum, inveni idolum mihi: Divitias enim sunt divites idolum, id est numen, sed inane et vanum. Audi Nyssenum: « Vanitas eorum dicitur, quorum nullus usus, que magno studio et contentione facta sunt, nullo scopo proposito, ut qui in campo arenoso fiunt ædificia, que fit adversus stellas jactulatio, ventorum venatio, cursoris adversus suam umbram decertatio, quando contendit quispiam umbræ sue verticem ascendere, et si quid ejusmodi invenimus in suis facta sunt temere, que quidem omnia vanitatis verbo subjiuntur. » Quocirca sic omnia paucis concludit: « Vanitas est res inutilis, vel consilium quod non potest consistere, vel stadium quod non pervenit ad finem, » etc.

Septima est insensibilitas: quod omnis creata voluptas animam non pervadat, nec penetret, imo in se non attingat, sed tantum corpus sensusque afficiat, et per eos animam obiter perstringat: quare similis est pomis Sodomæ, que mox ut tanguntur, in favillam et cinerem abeunt; ac præstigiis magorum et sagarum, quibus demon epulum instruit in specie opiparum, sed revera falsum et inane; unde eo peracto, tam esuriunt quam ante.

Audi Solinum Polyhistorum capite *xiv De Pomis Sodomæ* post cœlestis ejus incendium: « Ad speciem fulgent, inquit, mandi tamen non possunt; nam fuliginem intrinsecus favillaceam ambilio tantum extime toties cohibet, que vel tri pressa tactu fumum exhælat: si fãncit in vagum pulverem. » Talis est omnis vana terre voluptas; divina vero voluptas ipsam animam occupat, pervadit et replet: Deus enim solus animæ, hoc est menti et voluntati illabi potest. Vide Hieronymum Platum, *De Bono status relig.* lib. III, cap. 1: « Vanum est quod nec confert plenitudinem continentis, nec fulcimentum innitenti, nec fructum laboranti, » ait Guilielmus Parisiensis, tract. *De Univers.* cap. iij.

Octava est infidelitas: quod omnis creatura

infidelis sit, saepeque spem quam promittit non praestet: sic agri, vineae, prata, saepe non praestant fruges, quas in semine promittunt. Deus autem fidelissimus est, promissa sua praestat, imo superat plus quam sit pollicitus. « Beatus ergo vir, cuius est nomen Domini spes ejus: et non respexit in vanitates et insanas falsas. » Ps. XXXIX, 5; nam, ut dicitur Psal. CI, 4: « Defecerunt sicut famus dies mei. » Ubi eleganter Cassiodorus: « Fumus videmus de flamma quidem egredi, sed in auras liquidas tenuissime dissipari, nec substantia ejus manet, quamvis ex corporali incendio generatus esse videatur. Merito ergo dies peccatorum globis tunicis exaquantur, quos involutis ac tetricis actionibus decepti homines perdiderunt, quod maxime ad superbiam mundi respici, quae quanto plus extollitur, tanto amplius evanescit. » Et Psal. XXXVI, 2, ab impiorum felicitate avocans, eam ait instar feni et olerum subito exarsere: « Quoniam tanquam fenum velociter arcescit, et quemadmodum olera herbarum cito decidunt; et vers. 20, eandem comparationem fumo: « Inimici Domini, ait, mox ut honorificati fuerint et exaltati, delicientes, quemadmodum fumus deficient. » Quam fumi similitudinem exponit eleganter S. Augustinus: « Fumus, inquit, a loco ignis erumpens in altum extollitur, et ipsa elatione in globum erumpens intumescit. Sed quanto fuerit globus ille grandior, tanto fit vanior: ab illa enim magnitudine non fundata et solidata, sed pendente et inflata, et in auras, atque in ventos dilabitur, ut videas ipsam ei obfusisse magnitudinem. Quanto enim plus erectus est, quanto extensus, quanto diffusus undique in majorem ambitum, tanto fit exiliior et deliciens, et non apparet. » Sed Augustinus Nebiensis ex Hebraeo vertit, sicut pretiosiora arietem consumuntur sicut fumus. Clarius Chaldaeus, sicut gloria vervecum, inquit, qui cibo impinguntur, et suis eorum decollatio: sicut tempus confunduntur, et in fumo generantur consumuntur.

Nova est incertitudo: quod omnis creatura voluptas sit incerta. Quam sunt divitiae incertae, quae a fure rapi, ab incendio comburi, a mari haeriri possunt! Quam sunt honores incerti! tam incerti quam homines hominumque voluntates, a quibus pendet: cum enim res omnes creatae incertae sint, nullam certitudinem amanti praestare possunt. Ad divina voluptas tam certa est, quam certus est Deus, cui inhaeret, et a quo in eos dimanat. Oremus ergo cum Psalme: « Averte oculos meos ne videant vanitatem. » Psal. CXVIII, 7, ubi Chaldaeus vertit, ne videant falsitatem, vel mendacium. Quo loco eleganter S. Hilarius rogat: « Quos oculos, et a qua vanitate orat averti? Orat averti et animi et corporis oculos, eos scilicet qui in theatralibus ludis captivi incubant; eos qui vestium praemia mirantur; eos quos auri splendor et gemmarum varietas occupat. »

Decima est fallacia: nam omnis creatura sepa-

rabilis est, saepeque post unum annum, mensem vel diem, et semper in morte ab amante separatur, eumque deserit. Ad divina inseparabilis est: Beati enim in caelo nunquam a summo bono suaeque beatitudine avelli aut separari possunt; falsa ergo cum creaturis amicitia est, vera cum Deo, Angelis et Sanctis. Ama amicos, qui te nunquam amare bonis: que omnibus cumulare desinent, si tu prior eorum amicitiam non repudies. Falsa illa similis est segeti pulchrae, sed aurigenae percussae, ideoque sterili et siccae, de qua Virgilius, lib. I Georg.:

Mos, arceat agricolae,
Expectata seges vanis elusit aristas.

Unde Seneca, epist. 80: « Omnium istorum, inquit, personata felicitas est. Contemno illos, si despoliaveris. » Et nervosius, epist. 115: « Miramur, ait, parietes tenui marmore inductos, cum sciamus quales sit quod absconditur, oculis nostris impositus; et cum auro tecla perfundimus, quid aliud quam mendacium gaudemus? scimus enim sub auro foeda ligna latitare. Nec tantum parietibus aut lacunaribus ornamentum tenere pretenditur, omnium istorum, quos incedere alios vides, bracteata felicitas est. Inspice, et disces, sub ista tenui membrana dignitatis quantum mali lateat. »

Et S. Chrysostomus in illud Psal. IV: *Fili hominum, ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium?* « Hic, inquit, et idololatram et flagitiosum vitare videtur exprimere. Vanum enim dicitur illud quod est inane, cum nomen quidem gerit, res non fuerit. Sic apud gentes multa quidem deorum nomina, res vero nequaquam. Nec minus in humanis rebus nomen est divitarum, res nullo modo; nomen principatus, et remanet nudum et exile nomen. Quis enim adeo veceors est, ut nomina quaerat quae rebus destituntur, et inania persequatur quae fugere oporteat? » Hoc est illud Psal. LXXI, 40: « Vani filii hominum, mendaces in stateris: id est decipiunt ipsi de vanitate in idipsum. » Hebraea habent, *mendacium filii viri*; Chaldaeus, *nil hominum filii: mendacium viri filii*, id est viri principes, vel felicissimi hominum; neque unus tantum, sed in idipsum simul omnes, omnia humana adeo vana sunt, ut de vanitate, id est praevanitate, decipiunt, id est fallaciore et mendaciore se ostendant, q. d. si in una lance bilancis ponas omnes filios hominum, etiam magnates et principes, qui felicissimi videntur, in altera vero colloques vanitatem, haec vanitas lanx illi principum praeponderabit, q. d. Omnes principes, omnis eorum felicitas et gloria ipsa vanitate est levior, vanior et inanior.

Undecima est infirmitas: quia omnis creata voluptas infirma est. Amas mulierem pulchram? morbo ecce corripitur, deflorescit, decoloratur, fit turpis, putida, foeda. Amas Deum? incorrup-

ibilis est, immortalis, sanctissimus, qui suos sanctos sanctissimos, perpetuo vegetos, juvenes et florentes efficit, juxta illud Malach. IV, 2: « Orietur vobis titubentibus nomen meum sol justitiae, et sanitas in penis ejus. » Omnis ergo mundi gloria est velat puerorum pappus (puta cardioorum flos et lanugo), qui cum suo ortu canescit, senescit (unde et senectio vocatur), vanescit: ad minimum enim aere motum in tenues villos, floccosque volantes abit.

Duodecima est pernicies: creata enim voluptas noxia est et exiliabilis, ducitque ad dolores praesentes et aeternos; at voluptas divina utilissima est et salutifera, ducitque ad gaudia sempiterna. Ergo creatae « sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas. » Dicitur enim Demosthene: « Ego tanti penititer non eruo. » « Delectare in Domino, » quia « delectationes in dextera ejus usque in finem. » Vide dicta Isaiae XXIV, 10, ad illa: « Atrita est civitas vanitatis. »

Plura vide apud Didacum Stellam et Innocentium III Pontificem, lib. De Vanitate et Contemptu mundi, Hugonem Victorinum, Hugonem Cardinalem, Bonaventuram, Dionysium Carthusianum, et Titelmannum in haec Salomonis gnomem.

Vis hujus sententiae et harum vanitatum exempla? Accipe apposita et pathetica. Primus in theatrum vanitatis mundi prodeat Glimmer Wandalarum rex, aequi ac Salomon Hebraeorum, qui a Bellisario victus, captus et in triumphum ductus est, de quo audi Procopium, lib. II De Bello Wandalorum: « Erat autem intra triumphi captivus Glimmer ipse, purpuream quamdam vestem humeros amictus, una cum omnibus consanguineis ac Vandalis, quod proceritate corporum et pulchritudine praestarent. Postquam vero Glimmer in hippodromo constitit, ac Imperatorem in alta sede constitutum, populumque circumstantem conspexit, ac demum seipsum in quod fatum pervenerit, considerasset, neque flevit, neque aliter conquestus est; tantum illud Hebraeorum volucrium memoravit: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Nec mora, ipse pariter et Bellisarius jussu ab his qui imperatoriam purpuram sustinebant, Justinianum supplicis adoraverunt. » Sed et ipse Bellisarius ejusdem vanitatis factus est speculum et praeco, cum post tot tantaeque victorias et triumphos, jussu Theodora Imperatricis violenta manus injiciens in S. Sylvesterum Pontificem, iusta nominis vindicta eo miseriarum redactus est, ut excecatus et bonis exultis slipem mendicare coactus sit, ac dicitur: « Da obolium Bellisario, quem exaltat virtus, exavit invidia; » uti ex Volaterrano, Crinito, Pontano et aliis narrat Baronius, tom. VII, anno Christi 361.

Lotharius Imperator, Caroli Magni ex Ludovico patre nepos, qui Lotharingiae nomen dedit, cum ipsa prius Austrasia diceretur, imperio quidem amnis iustae et pie administrato, recordatus sermonis, quem Ludovicus ipsius pater moriens

habuerat de mundi vanitate, quam scilicet ipsa quoque experiendo cognorat, humana omnia deserere constituit, atque ex illis imperii fluctibus in portum religiose quietis se recipere. Quam obrem mirante toto orbe terrarum in Pruniaeensi monasterio se concessit, ubi reliquam vitam transigit in paupertate et obedientia, regno prius inter tres filios diviso. Contigit hoc anno Domini 853, atque eodem vitam religiosam cum pia morte commutavit. Laudatus invenitur a Rabano, lib. De Anima, et ab Angelomo, Praefat. in Cant. Ita ex Regione Baronius, anno Domini 853, et Hieronymus Platus, lib. II De Bono status religiosi, cap. XXVI.

Fulgentius Romam veniens anno Domini 500, cum videret Theodorici regis aulam et Romanae curiae gloriam: « Quam speciosa, inquit, potest esse Jerusalem caelestis, si sic fulget Roma terrestri! Et si in hoc saeculo datur tanti honoris dignitas diligentibus vanitatem, qualis honor et gloria praestabitur sanctis contemplantibus veritatem? » Ita habet ejus Vita apud Surium, 4 Januarii.

S. Benedicto mundi vanitas et exilitas, Dei vero veritas et majestas in raptu hoc schemata a Deo ostensa est, uti narrat S. Gregorius, lib. II Dialogorum, cap. XXXVI: « Noctua, ait, ad fenestram slans et omnipotentem Deum deprecans, subito intempesta noctis hora respiciens, vidit fuscum lucem desuper cunctis nocens tenebras effugans, tanloque splendore clarescere, ut diem vinceret lux illa, quae in tenebris radiasset. Mira antem res in hac speculatione secuta est, quia, sicut post ipse narravit, omnis etiam mundus velut sub uno solis radio collectus, ante oculos ejus adductus est. Qui venerabilis Pater, dum intentam oculorum aciem in hoc splendore coruscæ lucis infigeret, vidit Germani Cypriani Episcopi animam in sphaera ignea ab angelis in caelum ferri. » Causamque et modum hujus visionis subjicit S. Gregorius dicens: « Quia anima videnti Deum angusta est omnis creatura. Quamlibet etenim parum de luce Creatoris aspexerit, breve ei fit omne quod creatum est; quia ipsa luce visionis infusa mentis laxatur sinus, tantumque expanditur in Deo, ut superior existat mundo: fit vero ipsa videns anima etiam super semetipsam. Cumque in Deo lumine rapitur super se, in interioribus ampliat; et dum sub se conspicit, exaltata comprehendit, quam breve sit, quod comprehendere humilitata non poterat. »

Sic S. Franciscus in oratione raptus mente in Deum, et corpore in aere pendulus, aiebat: « Quis ego sum, Domine, quis tu? Ego abyssus vanitatis, ignorantiae, malitiae et nihili; tu abyssus veritatis, sapientiae, bonitatis et rerum omnium. Deus ergo meus et omnia. » Igitur sicut se habet vanitas ad veritatem, radius ad solem, gutta ad mare, vapor ad terram, umbra ad corpus, punctum ad totum universum: sic se habet humanum ad Deum. Quid ergo tu, o homo, es ad Deum,

qui hujus mundi et universi non es millesima, nec multorum millionum millesies millesima pars et portio? ait S. Chrysostomus.

S. Salvius Episcopus, vita functus raptusque in caelum, cum ibi Beatorum gaudia contemplatus esset, Dei jussu remissus ad corpus, quasi ex gravi somno expectatus, convocatis omnibus exclamavit: « Audite, o dilectissimi, et intelligite quia nihil est quod cernitis in hoc mundo, sed sunt juxta id quod Salomon propheta cecinit: Omnia vanitas. Felix est, qui ea agere potest in saeculo, ut gloriam Dei mereatur in caelo. » Quocirca vitam deinceps in magna sanctitate instituit, in eaque cursum feliciter consummavit, ut fuse narrat oculatus et auritus testis Gregorius Turonensis, lib. VII *Histor.* cap. 1.

Gnomen hanc Salomonis crebro usurpabat S. Dominicus: quare ubique privatim et publice magna libertate et spiritu omnes, etiam magnates, ad saeculi contemplam, et ad Christi amorem excitabat, ita habet ejus Vita. Eum imitentur omnes Religiosi.

Noster Thomas Theodidactos, lib. I *De Imitatione Christi*, cap. 1: « Vanitas vanitatum, inquit, et omnia vanitas, praeter amare Deum et illi soli servire. Ista est summa sapientia, per contemplationem mundi tendere ad regna caelestia. Vanitas igitur est, civitas perituras querere, et in illis sperare. Vanitas quoque est, honores ambire, et in altum se extollere. Vanitas est, carnis desideria sequi, et illud desiderare, unde postmodum graviter offundit panem. Vanitas est, longam vitam optare, et de bona vita parum curare. Vanitas est, praesentem vitam solum attendere, et quae futura sunt non providere. Vanitas est, diligere quod cum omni celeritate transit, et illuc non festinare, ubi sempiternum gaudium manet. »

B. Jacoponus in saeculo vir nobilis, juris doctor, celeberrime causarum patronus, sed superbus, avarus, et vanitatum mundi mancipium, cum uxorem suam in festis ludisque publicis ruina theatri oppressam, aspero ad carnem cili- cio indutum deprehendisset, tam subito ejus casu quam asperitate vite compunctus, saeculo valedicens, vexillum crucis in S. Francisci ordine secutus, mirus exsistit sui mundique vanitatum contemplator, imo irrisor, anno Domini 1300. Inter alia haec de rerum vanitate rhythum composuit, in quo inter cetera ita canit:

Quid mundus militat sub vana gloria,
Cujus prospectus est transitoria?
Tam cito labitur ejus potentia,
Quam vasa ligdi quae sunt fragilia, etc.
Dic ubi Salomon olim tam nobilis?
Vel ubi Sanson dux invincibilis?
Quo Caesar abiit celsus imperio?
Vel dives epulo totus in praedio?
Dic ubi Tullius clarus eloquio,
Vel Aristoteles summus ingenio?
Tot clam proceres, tot verum spatia,

Tot ora praesulum, vos reges totos.
Tot mundi principes, tanta potentia,
In ictu oculi eliduntur omnia.
Superba cogita, cor sit in aethere.
Felix qui potuit mundum contemnere.

Ita noster Raderus in ejus Vita, et Annales Minorum.

Hic non absimilis fuit ille qui, mundi vanitate perspecta et despecta, ita cecinit in libro qui inscribitur: *Lavacrum conscientiae*:

Liquo coax raris, cras corvis, vnaeque vanis;
Ad logicam pargo, quae mortis non timet ergo.

Claudet tragediam vanitatis mundi Eutropius, cujus insidia fuere gloriosa, ultima vero tragica et funesta. Fuerat ipse coequis Constantinopoleos, atque Arcadii Imperatoris tutor et moderator, qui eum et per eum totum orbem regebat, ut cuncti in eum magis quam in Arcadium respicerent, conctique ejus gratiam ambirent. Incidit suo luxu et fastu in odium militum et civium, ipsiusque Arcadii, quorum iras et strictos enses metuens, profugit ad ecclesiam quasi ad asylum, ac sub altari deiecit. Instabant milites, eumque ad necem reprobabant, imo vi ab altari extrahere conabantur, eo quod ipse paulo ante jus asyli Ecclesia lege lata abrogare voluisset. Interventit S. Joannes Chrysostomus, Ecclesiae praesul, qui ut jus asyli tueretur, et Ecclesiasticam mansuetudinem in profugum ostenderet, haec oratione (quae exstat sub finea tom. V et inscribitur ad *Eutropium*) furentes in eum animos delinuit: « Semper quidem, frater, sed nunc praecipue competenter dicitur: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Ubi nunc est rufignens consulatus ambitio? Ubi resplendentes ad invicem siderum toto orbe lampades? ubi equorum centumina? ubi diversorum numerum pompa? ubi tubae et theatralis illa populi adulantis acclamatio? Repentini spiritus flatu tantam folia cuncta decussa sunt, et arbor munda derelicta est; et non solum nulla, sed et ab ipsa convulsa radicibus: tanta enim vi ventus incohibuit, ut ipsius arboris abscederet nervus. » Pergit deinde ceteras vanitatis species enarrare: « Ubi nunc similiti illi amici? ubi variae adulationum facies? ubi convivae et praediorum cenarumque assetae? ubi paropsides? ubi electa vita et per totam diem tracta convivia? ubi quorum exquisitae artes? ubi denique omnis illa potentia, et clientum greges ad gratiam sancta loquentium? Nox erant omnia illa et somnium, et die exorto nusquam comparuerunt: umbra erat, et pertransiit: fumus fuit, et dissolutus est: bullae aquarum fuerunt, ac disruptae fuerunt: araneae telae erant, et discissae sunt. Proptereaque iterum spirituale istud carmen canimus dicentes: Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Hunc enim versiculum si saperent, qui in potentia versantur, in patientibus omnibus et in vestibus suis scriberent,

Arceus
cuprum
vnae
vitalis

in foro, in domo, in januis, in ingressibus, et ante omnia in conscientiis suis, ut semper eum oculis cernerent et corde sentirent. » Sed nonnullis interjectis, ita ejus miseriam militibus furentibus representat: « Intuemini, inquit, eum qui in tanto culmine eret, nunc usque ad ima dejectum, et eum qui orbem terrae extenta manu quatiebat, nunc lepusculi alicujus aut ranae timiditate attractum latitare, absque ullis vinculis ad basin columnae hujus strictum, formidantem ac tremantem, » etc. Haec oratione S. Chrysostomus turbam furentem ad commiserationem commovit, et ad lacrymas inflexit, ut Eutropio parceret, et Arcadium juraret se ei vitam condonaturum. Jurejurando igitur accepto eductus ex ecclesia Eutropius, in exsilium mittitur. Sed rursus instante Gaïna duce exercitus, ejus aemulo, ac recrudescentibus odiis, Eutropius non tantum consulari dignitate et patricio gradu dejicitur, sed et bonis vitaeque privatur, ac Chalcedone securi percutitur; statue plurimae, etiam aere illi erectae everuntur, omniaque ejus monumenta abolentur; nomen et fastis deletur, et perpetua notatus ignominia oblivione sepelitur. Ita miseri tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant, fortissime summus fulmina montes.

Denique audi Ascanium Martinengum in *Gen. part. II*, pag. 423B, vanitatis mundi exempla patheticè coacervantem: « Vanitas vanitatum, » etc. ubi Nemrod fastus? ubi Nini inclitum nomen? ubi Assueri supra viginii septem provincias dilatata sedes? ubi Cyri tot laboribus comparata gloria? ubi Croesi immensum aurum? ubi Darii partium vafre regnum? Xerxis innumerabiles copiae sexdecim militum myriades excedentes? Alexandri vix Indico Oceano et Ripheis montibus terminatum imperium? Pompeii amplissima potentia? Caesaris invicta fortuna? Augusti amplissima monarchia? Caligulae fœdæ voluptates? Neronis inexcogitabile illecebre? Vanitas vanitatum, » etc. Ubi Semiramidis mirifica potentia? Helenae species infausta? Hebebe numerosa proles? Cleopatras nimiae deliciae? Liviae augustae felicitas? Agrippinae nunquam salutate vanitates? « Vanitas vanitatum, » etc. Quoniam loco conspicit nunc possunt Babylon illa superba, Memphis immensa, Carthago Romani imperii terror, Argos illustris, Athenae disciplinarum nutrices, Corinthus pulchra, Sardis dives, Roma triumphans, Biernasalem sancta? « Vanitas vanitatum, » etc. Quo abiere septem illa aedificia toto orbe decantatissima, quae propter admirandam operis magnitudinem existere loco miraculi, ut nihil divinus ac humana possent confingere aut excogitare? Scilicet Babylonis muri, Diane Ephesiae templum, apud Rhodios solis colossus, Egyptiae pyramides, sepulcrum Mausoli, turris Pharia, simulacrum Jovis Olympici? Quo Cyri Medorum regia, Romana amphitheatra, et cetera mirifica aedificia, quae nunc prostrata atque collapsa, vix quantae Ro-

ma fuerit suismet ruinis edocent et predicant? « Vanitas vanitatum. » Sed utquid lubet exterarum rerum monumenta recensere, et nostrarum exempla non proferre? Ubi est amplissimum illud sapientissimi Salomonis imperium, quod vix a Dan ad Bethsabee terminabatur, ejus regia reginam Saba ad stuporem perduxit? Ubi immenses ejusdem divitiae, qui in quotidianis sumptibus farinae coros sexaginta (corus autem mille libras continebat), boves domesticos duodecim, campestres viginti, arietes centum, praeter altissimum ac ferarum quae venatione capiebantur copiam immensam, absumebat; « in equorum quadraginta millia alebat in stabulis, currum et equitum duodecim millia; qui praeter omnia vegetalia sexaginta sex talenta auri pro munere exigebat (talentum autem erat pondus librarum sexaginta quinque), qui septingentas reginas ac trecentas concubinas alebat; in ejus tandem regno tanta erat copia argenti, quanta et lapidum; imo et pro nihilo argentum putabatur? Nonne ipse in tanta humanarum terrenarumque rerum exundantia, verum hoc de rebus saeculi iudicium tulit: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas? »

Qui igitur haec legis, et alta mente recondis, vanitati nunquam remitte, ne cum ea evanescas, veritatem amplectere, Deo jungere, aeternitati semper consistenti cor mentemque affige, ut cum ea stabilis perdures, ac cum beata in omne aevum beeris. « Lux enim perpetua lucebit sanctis tuis, Domine, et AETERNITAS TEMPORUM Alleluia. » Audi *Esdram*, lib. IV, n. 34: « Expectate pastorem vestrum, requiem aeternitatis dabit vobis: quoniam in proximo est ille qui in fine saeculi adveniet. Parati estote ad premia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per AETERNITATEM TEMPORIS. Fugite umbram saeculi hujus; accipite jucunditatem gloriae vestrae. Ego testor palam salvatorem meum. Commendatum domum accipite et juvandam, gratias agentes ei qui vos ad caelestia regna vocavit. »

3. QUID HABET AMPLIUS HOMO DE UNIVERSO LABORE SUO, QUO LABORAT SUB SOLE? — Sabaudi, quoniam vanitatem vanitatum!

Pro laborat hebraice est *עמל אמל*, id est, laborat anxie et moleste; graece *μυρθη*, id est affligitur, in erumnis agit, vitam erummosam ducit. *Labor*, ergo hic laboriosam tam actionem quam passionem, omnemque dolorem, afflictionem, erumnam sive corporis, sive animi significat. Sensus ergo est, *g. d.* Homo laborat assidue, et fatigat se, milleque curis et erumnis affigit, sed in vanum et frustra: quia omni suo labore, cura et afflictione nihil acquirit nisi vanitatem, puta vanas opes, honores, delicias, quae occisive in fumum abeunt et evanescent. Unde Hebraice est, *quid residuum, vel superest homini in omni labore suo quo laborat sub sole?* Septuaginta Vaticani, *quid superest homini in omni labore suo?* Complutensae

vero et S. Ambrosius in *Psalm.* cxviii, serm. 12: « Que abundantia homini in omni labore suo? Syrus, que utilitas filii hominis in omni labore suo? Arabicus, que prestantia homini in omni labore suo? Aquila et Symmachus, *z' z'ib'er*, id est, quid *z'us* est homini, vel quid magis est homini? Pagninus, que utilitas homini? Alii, quid reliquum post laborem? quid præmii? quid mercedis? quid magnam? quid amplum? quia excellens refert homo ex omni labore suo quo laborat, et velut in pistrino assidue se defatigat? Chaldaeus Paraphrastes, nam quid tandem reliquum est homini, postquam e vita discessit ex omnibus studiis suis, que cum sub sole in hac vita occupatum tenuerunt, præter studium legis, quo aliquando futuris sæculis diligentia sue a Domino præmiunt ferat? Hebr. enim *ויתרון* utron varie amplæ significationis est: unde significat amplius, reliquum, superstes, superabundans, exsuperans, excellens, præstans, mercedem, præmiunt, etc. Tigurina, quantum (quantulum, quam modicum, vile et exiguum) enim homini reliquum est post omnem laborem, quem perfert sub sole!

To enim et nam, ut habet Chaldaea, non est in Hebræo, Septuaginta et Vulgata, sed intelligitur. Dat enim causam cur omnia sint vanitas vanitatum, id est mera vanitas, quia sollicit ex omni labore et studio, quo ea anxie et laboriose prosequitur homo, nihil fructus refert nisi vanitatem, fumum et nihilum. Hugo Victorinus vero censet hoc versu esse illationem ex precedenti, q. d. « Si omnia vanitati subiecta sunt, opera hominum a vanitate aliena esse quomodo possunt? Si quod Deus creavit (vanitas est), quomodo non multo magis quod homo facit? » Hinc patet hæc verba non esse impiorum negantium animæ immortalitatem, resurrectionem, et futura bonorum præmia, ut quidam autemant; sed esse ipsius Salomonis, ut S. Hieronymus et ceteri omnes asserverant, ipsumque loqui de labore hominum, qui rebus terrenis vanisque inhiant: hic enim universus vanus est; non vero de labore Sanctorum, qui student pietati, virtuti et cultui Dei. Hic enim non vanus, sed verus utilisque est, quia parit æternam gloriam, juxta illud: « Non sunt condigne passionem (quas tum patiendū, tum agendū et laborandū subimus pro Deo) hujus temporis ad futuram gloriam, que revelabitur in nobis, » Rom. viii, 18.

Igitur hebræum *utron*, græcum *z'ep'ous*, latinum *amplius* multa notant, et multipliciter accipi possunt. Primo, simpliciter et genuine, q. d. Quid post laborem continuum gravem et molestum, homini amplius superest, nisi vanitas vanitatum, puta exiguum lucrum, quod cito consumitur et evanescit? Erras, o miser homuncio, erras qui labore te defatigas et discrucias, quasi magna merita relaturus, cum non nisi vanitatem sis reportaturus. Ita Hugo et Dionysius.

Secundo, nervosius alii *z' z'ib'er* amplius referunt ad laborem, q. d. quid ex labore suo amplius habet

homo, subaudi, quam ipsum laborem, q. d. Ex labore nil acquirit homo nisi laborem, indeque defatigationem, dolorem et cruciatum, qui in re homo miserior et stolidior est ceteris amantibus et creaturis, que minus laborant, et suavius vivunt, cum homo plus labore. et ærumosius vivat. Aves enim non serunt, neque metunt, sed grana ab agricolis seminata colligunt, indeque læte viciant, canunt, laudantque Deum; boves, oves, equi cibo ilaborato, puta gramine quod sponte terra germinat, pascuntur. At homo noctu diuque laborat, seque eviscerat ac mille curis discruciat, ut se, uxorem et filios aliat; et tamen post omnes hosce labores et sollicitudines, vix quidquam præter necessarium victum et vestitum acquirit. Adde opes et honores quos acquirit, sepe tot curis et molestiis esse permixtos, ut magis labores sint et dolores quam honores et voluptates. Audi Senecam de *Brevit. vite*, cap. ii: « Quam multis graves sunt divitiæ quam multorum eloquentia quotidiana, ostentandi ingenii specie, sanguinem educit! quam nullis nihil liberi reliquatis pallent! quam nullis nihil liberi reliquatis circumfusis clientum populus! » Idipsum representat illa inter omnes et honorem non tam allusio vocis, quam rei ipsius expressa veritas. Ut enim S. Isidorus dixit, lib. I, cap. xxvi: « Honor ex opere venit, aut potius de honore opus. »

Tertio, *z' z'ib'er* amplius accipias pro mercede, q. d. Ex omni labore quid mercedis refert homo? utique exiguum vel nihil, q. d. Salomon: Appello dicoque vos, o mortales, ad rationes accepti et expensi supputandas. Expendistis tot annos maximis in laboribus ruralibus, fabrilibus, mercatoribus; quam ex omnibus mercedem tantis laboribus parem accepistis? utique nullam: labor enim superat omnem fructum quem percepistis. Huc facit illud *Proverbia*, xi, 18: « Impius facit opus instabile; Hebræice, opus vel laborem mendacem, id est vanum, mendacem et fallacem, quia *z'ib'er* et *z'ib'er* nullum; seminanti autem iustitiam *z'ib'er* fidelis. »

Quarto, *z' z'ib'er* amplius et hebræum *utron* accipias pro utilitate, comodo et emolumento, q. d. Quid amplius, id est, quid utilitatis consecuti estis ex omni labore vestro? utique parva. Laboratis uti asini, et vix obolos aliquot comparatis. Unde Isidorus Clarius vertit, quem *stabulum fructum refert homo, et quasi multis modis se torquet in hoc, ut fructum aliquem inveniat?* Ita S. Gregorius Neocesariensis, Hugo Victorinus et alii.

Quinto, potest *z' z'ib'er* amplius accipi non ut adverbium, sed ut nomen (tale enim est hebræum *utron*) comparativum significans pro ceteris amplum, excellens et præstans, q. d. Quid amplius, magnum et præstans et tot tantisque laboribus restitulis? utique nihil, sed viles et exiles duntaxat nummos vel fructus. Unde Arabicus vertit, que præstantia, sive que virtus, aut quæ benevolentia vel

munia? S. Ambrosius in *Psalm.* cxviii, serm. 12, et S. Augustinus, lib. XX de *Civitate*, cap. iii: « Que abundantia homini? »

Sic amplius pro amplo et præstanti sumitur *Matth.* cap. v, 47: « Si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? » Hoc est, ut Vatablus: *Quid eximium facitis?* Et *Roman.* iii, 4: « Quid amplius Judæo? » id est, ut Tigurina, in quo præcelsit Judæus? S. Chrysostomus et Theodoretus, *quid honorificentius Judæo?* Et I. *Thess.* v, 12: « Ut noveris eos, qui laborant inter vos, ut habeatis illos abundantius, » id est, ut Ambrosiaster, ut illis habeatis summam novorem. Tigurina, summo ex prætio; Theodoretus, plurimi eos facit.

Nota *z' de universo labore suo, q. d.* « Homo nascitur ad laborem, sicut avis ad volatum, » ut ait *Iob*, cap. v. Sed ipse sibi hunc laborem aggravat et multiplicat sine fine, ex avaritia et cupiditate. Eundem arguit *Eli*, amici, inimici, multaque alia que fuse recenset *Eclii*, cap. xi, 4 et seq.: « Occupatio (molestia et labor molestissimus), inquit, magna creata est omnibus hominibus, et jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulture in matrem omnium. » Universus hic ampliusque labor ampliusque opusculum. Sed incassum, quia vile et exiguum ei redditur. Vide ibi dicta. Si quotidianæ occupationes quas Ecclesiastes ibidem recenset, irascendi, contendendi, tumultuandi, fluctuandi, timendi nullum hominem non male habent, neque non acriter pungunt: quantum putas exercebant vanissimorum hominum mentes pertransmissæ avar, atque gravissime iræ, contentiones, tumultus, fluctuationes, timores et labores vere sui ipsorum proprii, vere sua vanitate et culpa, nulla vera honestate causa suscepti. Ita Pineda.

Sexto.

Sexto, *z' z'ib'er* amplius et hebræum *utron* significat residuum, sive id quod post laborem remanet et superest, q. d. Quantum est quod post tantos labores remanet et superest? utique exiguum, et modica durationis parvique ævi et temporis, quia labor durat usque ad senectam, imo per totam hominis vitam: quid ergo post eum in vita remanet quietis, recreationis et gaudii? utique parvum vel nihil; imo omnia illud rursum in laborem et dolorem desinit, siveque omne vite hujus mel in amarum sal vertitur.

Hæc sententia vera est in vita, verior in morte, verissima post mortem. In vita enim post labores parum vel nihil remanet, quia totam vitam occupant labores, mordaces curæ, et dolores, ut omnem pene ab ea quietem et gaudium excludant.

In morte verior est, quia in morte cum vita finitur omne vite gaudium. Unde illud: « Dormierunt somnum suum: et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis, » *Psalm.* LXXIV, 6.

Post mortem verissima, quia vani impique homines, qui in hac vita vanitati vanisque cupiditatibus servierunt, laborantur, sudarunt, in inferno videbunt se omni suo labore et sudore non aliud sibi comparasse, quam ignes et tormenta gehennæ. Unde illa eorum lamentabilis et inconsolabilis vox: « Ergo erravimus a via veritatis, etc., et lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias diffidisse, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid intulit nobis? Transierunt omnia ista tanquam umbra, » etc. *Sapient.* v, 6. Hinc ille sarcasmus, sive hostilis irrisio impiorum apud Isaiam, cap. i, 41: « Ecce vos omnes accendentes ignem, accendi flammis, ambulante in lumine ignis vestri, et in flammis quas succendistis: de manu mea factum est hoc vobis, in doloribus dormietis. » Vide ibi dicta.

Quo LABORAT SUE SOLE. — Primo, q. d. Ego Salomon mentem elevans ad celum, ibique supra solem, vel in sole spiritu meipsum constituisse, indeque in terram despecturus, ac videns omnes homines, hominumque labores, occupationes et studia, video omnia esse vana, nullisque utilitatis et fructus: quare eorum misereor, et moralitæ cordis lactus, eis inelamo: O miseri mortales! video opera vestra, vestras fabricas, vestras urbes, provincias, regna, imo totam terram esse instar puncti et centri, si cum vasta celorum amplitudine conferatur; video vos velut formicas discurrere, laborare, salagere, ut granula pauca convectatis et in futuram ætatem reconducitis. Video vos hæc in re omnem vitam insuere. Omnibus ergo et singulis inelamo: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas; vanum est omne in quo laboratis, vani omnes labores vestri, in vanum consumitis viros vestras: quia ex omni labore vestro nil nisi alimoniam modicam consequimini, quam sine labore habent aves, oves et boves. »

Secundo, proprie *z' sub sole* significat solem esse laboris moderatorem, dum creius excitat hominem ad laborem, occidens ad quietem, dum laborantibus hunc et quasi faciem præfert, dum eos suo assiduo et velocissimo motu ad motum et laborem exstimulat. Sed enim singulis conficit unum millionem et centum quadraginta millia miliarium, ut ostendi *Gen.* i, 14: imo quotidie sol circuit totum ocelli ambitum. Hinc illud *Psalm.* ciii, 22: « Ortus est sol, etc., exhibit homo ad opus suum: et ad operationem suam usque ad vesperam. » Sol ergo laboris est index, symbolum, stimulus et exemplum. Hugo de S. Victore vero censet *z' sub sole* dici ad contemptum, et irrisionem vani et miseri hominum, qui luce solis ardetur, et ea finiente sistere cogatur: « Consideravit Ecclesiastes, inquit, quam abjecta et misera sit mortalium conditio, qui in terre superficie quasi vermes quidam vana curiositate reptantes, subito lumine desuper infuso quasi ad

illusionem excitantur captare quod vani appetunt, et eodem post modicum subtracto, subita rursus cecitate obvolvuntur, et nequaquam ultra in effectum prodire possunt. »

Tertio, *sub sole* notat nil amplius habere laborantes ab otiosis, quia sub sole omnes, relictæ præseni vita, communem mortem subimus. Unde Seneca, *epist.* 41 : « Impares, inquit, nascimur, pares morimur. »

Quarto, Hugo : « *Sub sole*, » inquit, id est sub tempore; sol enim suo motu describit dies, annos et tempora, *q. d.* Vanus est labor hominis, quo laborat tempori, cum natus sit in labore et vivat æternitati. Ita Hugo uterque, scilicet Carensis sive Cardinalis, et Victorinus. Addit Carensis : « *Sub sole*, inquit, quasi luce, non duce. »

Quinto, et maxime, *sub sole* notat tum locum laboris hominum, qui est sub sole in terra; tum materiam laboris, quæ sunt res terrene, idcirco viles et vane; tum finem laboris hominum terrenarum. Hi enim sub sole vane laborant ut subsolaria et subulnaria, id est, terrena et caduca bona conquirant. Quare *sub sole* inquit querendos homini esse labores, qui supra solem durent, et heent laborantem in celo, inquit Olympiodorus. Mandans ergo, vanus et impius homo laborat sub sole, sibi que parat mortem et gehennam; pius vero laborat supra solem, quia virtutum opera et merita conquirit, quibus vivat Deo, ab eo que donetur celo et vita æterna. Unde S. Gregorius Thaumaturgus hanc versus sic paraphrasticè vertit, *neque enim facile quis vel unam aliquam recessibili utilitatem concinnavit ex omnibus, quæ homines super terram reptantes tanto corporum armorum molimine parturiunt. Et licet in his temporalibus efficiant nihil, sed magis ab eis vincantur et fatigentur; ad contemplanda tamen super caelestia generosiores mentis oculos attollere nolunt.*

Opera ergo alia fiunt supra solem, alia sub sole : quæ ex gratia fiunt, opera, inquam, spiritus, supra solem sunt, quia non hæduntur a temporis elacitate, et in celum empyreum ævumque felix et perenne operantem deducunt; quæ vero a carne procedunt, sub sole fiunt, cum a solis conversionibus etque annorum temporumque rubigine caro terrena que res absumantur et consumantur. Omnia ergo sub sole sunt vanitas. Proinde supra solem, ait Paulinus, *epist.* 4, « est veritas. Ita et qui in veritate consistunt, etsi intra mundum vivant habitatione corporea, tamen supra mundum sunt conversatione caelesti, et astorum choros, vel caelorum polos, evolantes spiritu scandunt et supervadunt, celsioresque elementis agunt, non subditi rebus ac visibus elementorum, sed affixi in Christo vita superiores mundo fiunt, manentes in eo qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. »

Huc accedit Aben-Ezra : « Corpus, inquit, et corporous labor est sub sole, et animus sive spiritus ejusque labor est supra solem, quia a Deo

originem habet, et ad eum redit. » Et Auctor *Cætera Græc.* : « Si labor, inquit, is qui sub sole est, inutilis est, supra solem labores mittere oportebit; illo enim penetrant virtutum actiones. »

Denique noster Pineda : *Ti sub sole*, inquit, antithesim habet cum homine, qui solus sub sole videtur non esse, utpote quem Deus jussit erectos ad sidera et super sidera vultus tollere; ac minime pronum, intentum nunquam esse subulnariis subsolaribusve. Ergo imaginum prorsus ut hominis labor, oculi, intento ad ea que inferiora sunt, sese abjiciant; cum humane et libere hominis actiones neque a solo, neque ab hoc celo pendent, sicutque ipsis caelestibus influxibus superiores ac nobiliores. Neque indignum tantum, sed miserum etiam; nam laboris in res subulnares impensi premium sequi non potest animum huic in regionem superam evolantem. Ergo videtur quasi de celo audire Ecclesiastæ vocem hanc : Miseri a mortali, qui non in Domino moriuntur, » quorum est inanis labor : « opera enim illorum non sequuntur illos, » *Apoal.* xiv.

Mystice S. Ambrosius in *Psal.* cxviii, octon. 12 : « Sancti, ait, spiritualibus semper intendunt, et vita æterna profutura vel cognoscere gestiunt, vel docere. Unde Ecclesiastes ait : Quæ abundantia homini in omni labore suo, quo laborat sub sole, id est, quæ abundantia spirituali homini laboranti sub sole justitiæ? et subiecit : Generatio vadit, et generatio venit. Vadit generatio, quia divites egerunt et esurierunt. Qui aut abundant gratia (Judei), propter perditionem suam egero ceperunt; qui autem pauperes erant populi nationum, jam per fidem satiantur et abundant, sicut scriptum est : Edent pauperes, et saturabuntur, » *Psal.* xli.

4. GENERATIO PRÆTERIT, ET GENERATIO ADVENIT : TERRA AUTEM IN ÆTERNUM STAT. — Hebræa, *saeculum vadens, et saeculum veniens; et terra in æternum stans; Septuaginta, generatio vadit vel proficitur, et generatio venit; et terra in saeculum stat*; Symmachus, *abonæ*, id est æterna; Syrus, *generatio abit, et generatio venit; et terra in æternum stans*; Arabicus, *generatio discedit, et generatio venit; et terra in æternum est.*

Explicat et probat id quod dixit vers. præcedenti, *sub sole* nihil homini esse residui ex omni labore suo, ex eo quod generatio a præterito cum suo labore laborisque fractibus, et generatio nova adventi, quæ pari modo non præteribit; terram autem eandem semper videri, ut generationes hæc sibi assidue succedentes ipsa constanter in se recipiat. Terra enim est quasi centrum, quod confinet et sustinet tam homines quam elementa, celos totumque universum; quare circa hoc centrum immobile moventur et gyrant assidue, tam hominum generationes et tempora, sæculaque sibi continuo succedentia, quam sol et cæli, etiam venti et flumina, ac res universæ, ut vers. sequenti explicat. Omnia enim hæc eo ten-

Sæculum
primæ
genera-
tionis.

dunt, ut vanitatem rerum terrenarum hominumque in iis laborantium ostendant ex continua atorumque mutatione, circulatione et successionem, quæ a præterente et occidente adventi oriturque altera in terra et circa terram, quam ubi res oritur confingitur, moxvolvuntur et abeunt, noveque oriuntur pari celeritate volvendæ, et mox abiuræ. Quare in terra nil oritur novi, quod curiosi homines quaerunt; sed idem est semper rerum hominumque sibi succedentium circuitus et circulus. Ita S. Hieronymus : « Quid est vanius, inquit, hac vanitate, ut aliis morientibus nascentur alii, et homo nunquam permaneat? cum tamen terra, quæ propter hominem facta est, in æternum stet. » Et Nyssenus : « Omne studium, inquit, quod versatur in iis que ad vitam pertinent, est plane peritorum ludus in arena (hæc est terra), in quo que ex iis, quæ fiunt, capitur oblectatio, simul desinit cum studio, quod ponitur in iis que facta sunt. Nam simul atque cepit moveri arena, simul circumfluens nullum relinquit vestigium eorum que fuerunt elaborata. Hoc est humana vita. Arena est ambitio, arena est potentia, arena est divitæ, arena est quidquid est, et in iis vane laborantes infantiles animæ, » etc. Cum vero arenam dicimus, intelligere quoque licet terram esse perpetuum quoddam theatrum, in quo peragitur fabula vanitatis, dicente Apostolo : « Spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus, » *1 Corinth.* iv, 9.

Pro *spectaculum* græcè est *θεατρον*, id est, *theatrum facti sumus*, in teatro spectamur, in teatro hujus mundi comediam, imo tragediam vitæ nostræ, quasi personati histriones agimus. Histriones enim, sive personæ comicæ et tragicæ sunt imperatores, reges, principes, voluptuarii, epulones, divites, mercatores, egeni et mendici, viduæ, pupilli, orphani, domini, servi, milites, imbelles, pueri, senes, ulcerosus Lazarus, avarus epulo, sapiens, stulti, improbi et vanissimi mundanae felicitatis sectatores. Hoc est quod ad mundi fugam adhortans Apostolus ait : « Præterit enim figura hujus mundi, » *1 Corinth.* vii, 31, *q. d.* Mundus non habet rem, sed figuram et umbram. Vide ibi dicta.

Secundo, S. Gregorius Thaumaturgus hoc versu et sequenti censet notari breviter vitæ humane, ideoque hunc versus censet pendere a præcedenti; unde utrumque paraphrasticè vertit : « Quid, inquit, est quod homines super terram reptantes, tanto corporum animorumque molimine parturiunt, atque ad caelestia mentis oculos attollere nolunt? Atqui interim generatio præterit et generatio adventi, hoc est, transeunt anni tempora, transeunt et anni. » Abeunt et recedunt non modo privati homines, sed integræ generationes; et terra quidem velut heres, superstes est universarum hominis facultatum, suppellectilisque pretiosissime : nam abeunte homine, ipsa superstat humanæ vite spoliis onusta.

Ex adverso Francisus Valesius, *Sacr. Philosoph.* cap. LXII, censet hic significari generationum perpetuitatem, per circulationem, quæ in orbem eunt et redeunt. Hoc, inquit, quod Ecclesiastes observavit, nihil aliud est quam quod Aristoteles in duobus ultimis capitulis secundi *De Ortu et Interitu* disertè tradidit, puta circulationem esse rerum omnium mutationem, et hinc pendere mundi æternitatem : quia scilicet sola mutatio circularis potest esse perpetua; partes ergo mundi quæ per se sunt perpetuæ, ut solem et alia corpora caelestia nullam mutationem substantiæ subire, sed circulo volvi, accedereque et recedere eadem numero semper redeuntia : quæ vero corruptibilia sunt, fieri semper ex seipsis, circulo nascentia et intereuntia, numero semper alia, sed specie eadem, ut ex aere fit aqua, et ex aqua aer. Hunc generationum abeuntium et redeuntium circulum, quo mundus servatur, inquit Ecclesiastes dicens : « Generatio præterit, et generatio adventi, » Ita Valesius. Verum error est contra fidem, dicere generationum successionem fore æternam.

Tertio, Lyranus, Titelmannus et alii hæc referunt ad difficultatem scientiarum, quæ nascitur ex difficultate rerum cognoscendarum, eo quod instabile perpetuo gyreat, itaque fugiant stabilem oculi aciem mentisque contemplationem : talis enim est perpetua generationum, id est rerum generalium et corruptibilium mutatio, alternatio et vicissitudo; talis quoque est solis circulus, ventorumque flus, flumina cursus, quasi hæc omnia spectent ad illud vers. 8 : « Cunctæ res difficiles : non potest eas homo explicare sermone. » Ideo, inquit Lyranus, fit mentio generationis præterentis, id est brevissime labentis vitæ mortalium, ut cum vita brevis sit, ars vero longa, excludat hominem a perfecta acquisitione scientiarum. Ergo hæc sententia similis, aut fere eadem est cum illa *Sap.* ix, 16 : « Difficile æstimamus quæ in terra sunt : et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore, quæ autem in celis sunt, quis investigabit? »

Quarto, Olympiodorus censet terram hic induci, ut quasi testis, imo quasi magister hominæ stabilior et sapientior redarguat hominum vanitatem, inconstantiam et improbitatem. Sic enim explicat : « Quid, homines, laboratis circa terram, quando ipsa terra, sensu carens elementum, in longinquum tempus perdurat; vos autem secundam generationem perditis? et terra quidem in æternum stat accusatrix vestri effecta, in qua nefaria opera perpetrastis. »

Sic et Solonius, Accedit et Hugo Victorinus : « Quid est quod terræ stat? Passe veritas in eo quod facta est : servat naturam suam : conditionem suam non deserit : quod accepit, hoc retinet incorruptum. Quare igitur et tu non stetit in eo quod factus es super terram? » Et Rursus : « Ausculta, homo, et erubescet. Terra stat, et tu stare non potes? »